

श्रीमद् बुद्धिसागरल भवेभासा. अथांक [३८].

प्रतिज्ञा पालन.

AUGARCHAND BHAIPODAM SETHIA,
JAIN LIBRARIAN,
BIKANER, RAJPUTANA.

१९११,
योगनिष्ठ, शास्त्रविशारद,
वैनाचार्य श्रीमद् बुद्धिसागरसूरिण.

पिरेयनगर,
शास्त्र नेमियंड घटाभाळ भास्तर.

प्रकाशक
अध्यात्मभारतप्रसारक मंडळ तारुंधी
शास्त्र. लखनऊ कुरुमय ह.
अपागवी—मुम्बई.

प्रीत सार २९८३]

५१ ५००

[विम सार १-३१]

भूदय ८-५-८.

પ્રસ્તાવના.

સં. ૧૬૭૧ ની સાલમાં ગુરૂ મહારાજ જોનાચાર્ય શ્રીમદ્ ભુદિષ્ય-
મરસૂરિજીએ જેથાપુરના સંઘના અત્યંતામહથી જેથાપુરમાં યોગાસુ કર્યું,
ત્યારે આસો માસમાં મારા મિત્ર રતિલાલ મગનલાલ સહિત હું ગુરૂ-
શ્રીના હાજીનારે જેથાપુર ગયો, ગુરૂશ્રીના લખદેશ્યમૃતનું પાન કરીને
અનેક અનુભવને પ્રાપ્ત કરી હતા. ગુરૂશ્રીની આજ્ઞાથી તેમની આ-
નંદી નોંધણીકે લેવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો. તેમની નોંધણીકમાં પ્રતિજ્ઞા
પાલન સંબંધી ૭૨ બહોત્તર કબજિયો લખ્યો. મારૂં પે લખેલી હતી
તે વાંચવામાં આવી અને તેના પર વિવેચન કરવાની ઇચ્છા થઈ.
તે બાબત ગુરૂશ્રીને જણાવવામાં આવી ગુરૂશ્રીએ તે બાબતની અનુ-
મતિ આપી, તેથી થયામતિ યથાશક્તિના અનુસારે પ્રતિજ્ઞાપાલન
પર વિવેચન કરવાની પ્રવૃત્તિ થઈ અને તે પૂર્ણ કરાઈ.

મનુષ્ય તરીકે અણાવવા માટે પ્રતિજ્ઞા પાળવાની મુખ્ય જરૂર છે.
પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કર્યા વિના મનુષ્ય તથા પ્રાપ્ત થતું નથી તે
ધર્મી તરીકે ગણાવવાનો દાવો તો ક્યાંથી કરી શકાય ? પ્રતિજ્ઞાપાલ-
પ્રવૃત્તિથી અનેક ગુણોની પ્રાપ્તિ થાય છે અને તેથી પ્રતિજ્ઞા પાળ-
વાની અત્યંત જરૂર છે. પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે અર્થાત્ આપેલું વચ-
ન માનવા માટે વિક્રમ રાજાએ અને હરિભજ માગીએ પ્રાર્થાપંથુ કર-
વામાં આવ્યા તેવી નહોતી. રાજ્યવ્યવહારમાં, રાજ્યશાસનમાં, અને
માનવિકાવ્યવહારમાં, પ્રતિજ્ઞા પાળવા વિના કદિ ચાલી શકે તેમ નથી.
ભારતવારણાથી પ્રતિજ્ઞાપાલન ગુણને વિશ્વવર્તિ મનુષ્યો આચારમાં
મૂકે તો તેઓ વિશ્વને રવર્ગમય કરી શકે અને વિશ્વમાં સર્વ પ્રકારની
દુનિતિ કરી શકે.

ધર્મવ્યવહારમાં પ્રતિજ્ઞાપાલન વિના કદિ ચાલી શકે તેમ નથી
જેની પ્રતિજ્ઞાનું ટેકાણું નથી તેના ધર્મનું ટેકાણું નથી, માટે પ્રતિ-
જ્ઞાપાલન શક્તિવાળો મનુષ્ય ધર્મી બનવાને અધિકારી બની શકે છે.
પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે પ્રતિજ્ઞાપાલન વિચારોને તેજે દ્વારા, પુનઃકે.

પ્રતિજ્ઞા પાલન.

મદ્ગુહં નનરુદ્ધત્ય, પ્રતિજ્ઞાપાત્કં શુભમ્ ।
પ્રતિજ્ઞાકાવ્યગ્રન્યસ્ય, વિવૃત્તિઃ ક્રિયતે મયા ॥

કરીને કાત્ર ચોતોપી, કર્યુ સ્વાર્પણ પ્રતિજ્ઞાપી;
જરંતાપ્પામને છોડો, પ્રતિજ્ઞા પાત્ર હિમ્મતપી—?

વિવેચન—વચનથી કોઈ (પ્રતિજ્ઞા) કરીને જો તો સ્વાર્પણ પ્રતિજ્ઞાથી કર્યુ હોય તો, હે આત્મનુ ! સર્વ પ્રકારના જહંતાધ્યાસનો ત્યાગ કરી હિમ્મતથી અર્થાત્ ધૈર્યથી પ્રતિજ્ઞા પાળ. પ્રતિજ્ઞા પાલન દશાને કદાપિ ભૂલી શકાય તેમ નથી. સદ્ગુરુ સ્વશિષ્યને સંતોષી નિર્દોષે છે કે—હે આત્મનુ ! તારે ઉત્તમેષ્ઠમ જીવન પ્રાપ્ત કરવું હોય તો જો જો પ્રતિજ્ઞાએ તો હસતાં પણ કરી હોય તે તે સર્વ સ્વર્પણ કરીને હિમ્મતથી પાળ.

પ્રતિજ્ઞાયાઃ સમો ધર્મો, ન મૂલો ન મવિપ્વતિ ।

પ્રતિજ્ઞાપાલનેનૈવ, મૂલોઽપિ મુલિ નીવતિ ॥

શ્રીમદ્ શુદ્ધિસાગરસ્મૃતિ.

જને તેવો પ્રતિજ્ઞાપાત્ર મનુષ્ય વીર ખીર પ્રથુ યથાને સમર્થ થાય છે, અકલંક અને નિઃકલંક દેવનું ચરિત્ર ખરેખર પ્રતિજ્ઞા-પાલનની અવશ્યકતા માટે વિદ્યુદ્ વેગે હૃદયમાં અસર કરે છે. અકલંક અને નિઃકલંકસાધુએ સાધુ દશામાં તત્ત્વાર્થ સૂત્ર પર ટીકા રચી છે. તે જાનેએ અ.દશાવસ્થામાં સધુ યથા માટે જો વચનો કર્યા હતાં

એક અંશ સાપે છે, એવી વ્યાજના અર્પદંધ મનુષ્યો માફક તરીકે દેવાની હિંમત સરખી પણ રાખવી નહિ !

જે રહે' આત્મનુ ! ! ! કોઈ પણ ભાગતની પ્રતિજ્ઞા કરી સર્વ સ્વાર્પણ કર્યું હોય તો તેથી પશ્ચાત્ ભયાદિ વાસનાથી ધાછો ફરીશ નહિ. " પ્રતિજ્ઞા પાઠ હિંમતયો " ખરેખર હિંમતવાળી પ્રતિજ્ઞા પાળ ! ! ! એમ શુરુ જણાવે છે, તેમાં અપૂર્વ રહસ્ય સમાયજી છે. હિંમત, શૌર્ય, બુદ્ધિક્ષ્મા, વિજ્ઞાન, સમર્પણ, વિના પ્રતિજ્ઞાનું કદાપિ પ્રતિષ્ઠાન થતું નથી-કાયર મનુષ્ય કદાપિ પ્રતિજ્ઞા પાળી શકતો નથી; કાયર મનુષ્યને ભય તેમજ વહેમ ઘણો હોય છે; કાયર મનુષ્યને પ્રાણ ઘણા બહાણા હોય છે, તેથી તે જે જે મુખથી પ્રતિજ્ઞા કરે છે, તેની અપૂર્ણતામાંજ સ્વભૂત વહે છે. હિંમતવાળી સ્વાર્પણ દયા પ્રકટાવવાની યોગ્યતા આભ્યાથી જે જે પ્રતિજ્ઞાઓ કરવામાં આવે છે તેઓનું પાલન કરી શકાય છે. 'હિંમતની કિંમત નહિ જગમાં' એ કાવ્યમાં લખેલી હિંમતની દયા પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે પ્રતિજ્ઞા પાળી શકાય છે. શરીર, મન, વાણી, યશ, કીર્તિ ધન્યાદિ સર્વ પ્રિય વસ્તુઓ કરતાં પ્રતિજ્ઞાની પ્રિયતા વિશેષતઃ સમજાય છે, ત્યારે પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં હિંમત શુણ્ણને ખીલવી શકાય છે. જ્યાં મુખી પ્રતિજ્ઞાપાલન શુણ્ણની મહત્તા, ઉપયોગિતા સમજવામાં આવતી નથી ત્યાં મુખી પ્રતિજ્ઞા પાલનમાં હિંમતને પ્રગટાવી શકાતી નથી. પ્રતિજ્ઞાપાલન કરવામાં હિંમત વિના નપુસક, બાવલા જેવી દયા પ્રાપ્ત થઈ શકે છે, માટે કોઈ ભાતની પ્રતિજ્ઞા કરતાં પૂર્વે હિંમત, ધૈર્ય, મિત્રીત્વ, વચઃ પર વિશેષ લક્ષ્ય દેવાની જરૂર છે. નિર્મયતા પ્રાપ્ત કરી વિના ખરી હિંમત પ્રગટી શકતી નથી. માટે નિર્ભયતા પ્રાપ્ત કરી હિંમતને ખીલવી પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં આત્મજોગ આપવો જોઈએ.

જેન સમાજના ચરમ તીર્થકર મહાવીરની અદ્ભૂત પ્રતિજ્ઞા-પાલન શકિત નિહાળવાની જરૂર છે. ક્ષીમહાવીરે, માતાના ઉદરમાંજ માતાને વેદના ન થાય માટે હાલ્યા આલ્યા વગર શરીરને સંકોચી રાખ્યું. પુત્રવત્સલ માતાને આમી ઘણું દુઃખ ઉત્પન્ન થયું અને.

સમજવાનું છે કે સત્પુરુષો જે કાર્ય માથે લે છે તેને કદાપિ ત્યજતા નથી. પ્રતિજ્ઞા પાળવી તેજ ખરેખર સત્ય છે.

પ્રતિજ્ઞા વીરની શોભા, પ્રતિજ્ઞા કીર્તિનું વહાણું
પ્રતિજ્ઞા સ્વર્ગની કુંચી, પ્રતિજ્ઞા માણની મૂર્તિ-૨

શાવાર્થ—

વીરશોભા પ્રતિજ્ઞૈવ, નાન્યત્ કિંચિદ્ વિચારય ।
પ્રતિજ્ઞાન્નષ્ટલોકસ્ય, જીવનં તત્તુ દુષણમ્ ॥ ૧ ॥
યશઃકીર્તિપ્રસાદોહિ, પ્રતિજ્ઞાપાલનાદ્રવેત્ ।
કુંચિકા સ્વર્ગદ્વારસ્ય, પ્રતિજ્ઞૈવ વિભાવય ॥ ૨ ॥
માણમૂર્તિઃ પ્રતિજ્ઞૈવ, સર્વધર્મસ્ય જીવનમ્ ।
જાનાતિ તદ્રહસ્યં યઃ, સૈપ સાધુર્મદીતલે ॥ ૩ ॥

ધીશુદ્ધિસાગરચુરિ.

ગમે તેવો વીર મનુષ્ય ગણાતો હોય પરંતુ પ્રતિજ્ઞાપાલન શુષ્ક વિના તે વીરની શોભાને લાયક નથી. પ્રતિજ્ઞા પાલનમાંજ વીરની શોભા છે. નામવીર, સ્થાપન:વીર અને દ્રવ્ય વીર કરતાં પ્રતિજ્ઞાપાલન કરનાર વીરની જ્યાર પ્રકારની શોભા છે. જ્યાં સુધી પ્રતિજ્ઞાપાલનત્વ પ્રાપ્ત થયું નથી, ત્યાં સુધી મનુષ્ય તરીકે વિશ્વમાં ગણાવું તે અયોગ્ય કહે છે. ખંડુઓ! જો ભારતનાસીઓ ! ! ! જો તમારે કર્મવીર, ધર્મવીર, બનવું હોય તો લીધેલી પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરો. પ્રતિજ્ઞા દેવીનું આરાધન તન, મન અને ધનથી સતત આઠરી, તેની પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત કરો. પ્રતિજ્ઞાદેવીને પ્રસન્ન કરવા આત્મલોગ આપો. મૃત્યુનો ડર સહાને માટે તમારાથી વિમુખ રાખો. પ્રતિજ્ઞાના ધ્યાનમાંજ બસ મન યાચો-સ્વપ્રતિજ્ઞાની સિદ્ધિમાંજ એકતા જોડી દો-લીન થયું લાચો-પ્રતિજ્ઞા પાળતાં આ જગતમાં છતાં કોઈ દેવી વિશ્વમાંજ છો અને દેવી શક્તિયોજ તમારે આધીન છે,

(છાપ્પમ છંદ)

વચન પાળ તે રાય—ખાકી છે રાંડીરાંડો.
 વચન પાળ તે રાય—ખાકી છે ગયવર ગાંડો
 વચન પાળ તે રાય—ખાકી છે પંડ સરીખા
 વચન પાળ તે રાય—ખાકી છે ઠાંઠા તીખા
 વચન પાળે તે હટી તેને નરથીત નર ગણો
 શુભ સમાનજ લાગરો એ સહુને સજાખામણો.

પ્રતિજ્ઞા પાલક વીરની ચોખ્ખ સર્વત્ર પ્રસરે છે. પ્રતિજ્ઞા ખરેખર કીર્તિનું સ્થાલું છે. પ્રતિજ્ઞા વિના કીર્તિની પ્રાપ્તિ યત્ની નથી. મહાપુરુષોના પ્રજ્ઞ બદલે પશુ તેઓની પ્રતિજ્ઞા ટકતી નથી; પ્રતિજ્ઞાથી પ્રાપ્ત થયેલ કીર્તિ આ વિશ્વમાં સૂર્ય કરતાં અધિક છે સ્વિસત્ત્વ તો દિવસના વખતમાં જ પ્રાપ્ત થાય છે; અને પ્રતિજ્ઞાથી પ્રાપ્ત થયેલી કીર્તિ તો રાત્રિ અને દિવસના વખતમાં પ્રાપ્ત થાય છે. કીર્તિનું સ્થાલું હોય તે પ્રતિજ્ઞા પાળવાની શક્તિ જ આવશ્યકતા છે. રામચન્દ્રે પ્રતિજ્ઞા પાળીને વિશ્વમાં કીર્તિનું સ્થાલું મેળવ્યું હતું તે દયા અદરશતાથીની દૃષ્ટિ બદલે છે રામ રૂપ પિતાની ના છતાં પણ સ્વપિતાનું ચિત્ત સંકટ ટાળવા અને કૌશી માતાની કુખ સેવવાની—અને જાગને રાજ્યગદીએ અભિષેક કરવાની હાલતને નુશ્વ કરવા બદલ પણ વનવ્રતમાં રહેવાને તૈયાર થયા અને આ સંસ્કાર અસર છે એમ માની રાજ્યપદને દિલાંજલિ આપી લીધી. ખરેખર રામ તે રામજ હતા—હૃદયમાં રમી રહેલા અત્યારામજ હતા—અરે પરમાત્માની સ્તુતિ લીધે અમીઠા રામજ હતા—પિતૃ પ્રેમ કેવો દેવ છે, તે અજન્મ દીપ્તતા સુવાનેમાં આયોજ દશમાન દાવ છે.

સ્વર્ગની કુંચી ખરેખર પ્રતિજ્ઞાજ છે. અને તે સુવર્ગની પ્રતિજ્ઞા પાળવાથી સ્વર્ગની કુંચી હસ્તગત થાય છે. પ્રતિજ્ઞા પાળીને અનેક મહાત્માઓ સ્વર્ગને પધ્ધા છે, તેનાં પ્રદેશમાં અનેક દેવતાઓ રહેલા છે. ગણેશ, મેઘ, વેદ, વજ્ર, રાજસિંહ, અથા અનુસિંહ અનેક અનેક મહાપુરુષો પ્રતિજ્ઞા પાળીને સુવર્ગને પધ્ધા છે. પ્રતિ-

મતિને અગ્નિસેનને ત્યાં વેચી ! બાળક રોહિત ! તારી ચી દશા થયે !
 માતા વિના બાળક રહી શકયે શું ? ખરેખર માતૃપ્રેમ જનન્ય રૂપે
 વસ્તુતાપૂર્ણ માતાના હૃદયમાં રહે છે, તે દિવ્ય પ્રેમ સત્યવતી નૃપની
 પત્નીમાં નહોતો શું ? બાળક રોહિત પણ માતા સાથે વેચાણ થયો;
 પણ વિશ્વ મિત્રની દક્ષિણા પૂર્ણ થઇ નહિ. હા દેવ ! એ દૂર દેવ !
 હબાર મ્હેર પૂરી થઇ નહિ. હો પ્રતાપી નૃપ ! તારી છાં ઓડીને એક
 વખત અસત્ય બાંધણ કર ' શું સત્યયુગનો પ્રલય થયો. રવિ રશ્મિએ
 સ્પુસાવનો બંધ થયો; પ્રલયકાળ આવી પહોંચ્યો શું ? જગત્તું ચક્ર
 ફરતું બંધ થયું ? દેવો પણ શું આ કાળમાં નિદ્રા કેવીને આપીન
 રચા ? નહિ ! નહિ ! હું મારી તુચ્છ દેહ વેચીને પણ મારી પ્રતિજ્ઞા
 પૂર્ણ કરીશ. તે સમયે તેના હૃદયમાં અતિ ઉચ્ચ, ઉત્કૃષ્ટભાવના રહેલી
 હતી, તેના હૃદયમાં નીચેનો પ્રાચીન મ્હેર રમી રહ્યો હતો.

મજ્ઞા ગુર્ણોચ્ચત્રની જનનીમિત્ર મ્વા-

મન્યન્તશ્ચદ્વદશમતુવંતમાનામ્ ।

તેજસ્વિનઃ સુલભમુનપિ સંત્યજન્તિ.

સત્યવ્રતવ્યસનિનો ન પુનઃ પ્રતિજ્ઞામ ॥

હરિશ્ચંદ્રનું હૃદય પ્રપુલ્લિત થયું, ઉચ્ચાસમાન થયું, હૃદયનો
 ગળતણું બગડતું થયું, નિત્યાનિત્યનું સ્વરૂપ પ્રકટ થયું, મન્ય રાજ-
 ળીએ આત્મભોગ આપ્યો અને દક્ષિણા પૂર્ણ થઇ. શુ વિશ્વમિત્ર
 સ્વપ્રતિજ્ઞા ઓડી દેશે ? હરિશ્ચંદ્રની ખરી કસોટીનો વખત આવી
 પહોંચ્યો. સુવર્ણને અગ્નિમાં નાખવાનો વખત પણ આવ્યો. શું સુવર્ણ
 બળી ખાખ થયે ? વા પીમણીને રસમય બનશે ? વા અતિ શુદ્ધ સ્વરૂપ
 ધારણ કરી પ્રેક્ષકનું મનરંજન કરશે ? રોહિતને કાલીનામ કર્યો ને
 તેની છાવનદોરી તુટી. તારામતિ રોહિતના શબને રમથાનમાં લાવીને
 રેલી રેલે છે:-

હા બેટા ! હા પ્યારા ! કિસ નીંદોમાં તું સોયા !

અથ પ્યારા ! મહાપારા ! આંખો તો ખોલ !

કુતિ કૃપ પ્રતિજ્ઞા પર વિશ્વાસ નથી, તેનો સ્વાત્મા પર વિશ્વાસ નથી. જોડતુ જ નહિ પરંતુ તે જ્ઞાતમાની પરમાત્મ દરમ્યા પ્રાપ્ત કરવાને તથા સ્વાસ્થિત્વ મરણ્ય કરવાને અધિકારી બની શાસ્ત્રે નથી. જ્ઞાતમા છાયા કૃપ પ્રતિજ્ઞા પર જેનં બહુ માન નથી તેને સ્વાત્મા પર બહુ માન નથી. પ્રતિજ્ઞા પાલન માટે જો પ્રાણ સમજાય કરે છે, તે જ્ઞાતમાની સર્વથા ઉન્નતિ કરે છે, જેમ સમજવામાં કિમિત્તુ પણ મૂંઝવણ નથી. વિરૂપ કાળને પોતાની પ્રતિજ્ઞાએ પાળવા માટે “ પ્રતિજ્ઞા પ્રણુની છાયા ” એ સુવને મારી રીને અપારમાં મૂકી બતાવ્યું છે. પ્રતિજ્ઞાનુ પાલન કરતુ એ જ્ઞાતમાનુ પાલન ગુણ્ય છે, તેથી પ્રતિજ્ઞાને જ્ઞાતમાની છાયા કૃપ સમજીને સન્તા પોતિએ સર્વ વસ્તુએનો કારણ પ્રસન્ન થે ત્યામ કરીને પ્રતિજ્ઞા પાલન કરવામાં મદદ ઉપાગી રહે છે “ કદાપિ જ્ઞાતમા ધરે, પૂરવી વરે, પરંતુ કન્ત મદાત્મલોનુ વચન ચાલતું નથી. ” જેમ જો સુખિત પ્રચલિત છે, તેનો સાર “ પ્રતિજ્ઞા જ્ઞાતમાની છાયા ” માં સમજાઈ આવે છે, જેમ સમજીને પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં કદાપિ પાળી પાળી ન કરવી જોઈએ. જો સ્વાત્મા છાયા કૃપ પ્રતિજ્ઞાથી અપ્રેમ થાય છે તે સર્વ પ્રમંથી બદલાય છે, એવું જાણી જાણીને યામિયો ખીતવવાને સમ દરિયાઈની પેઠે પ્રતિજ્ઞા પાળતું બનતું જોઈએ

પ્રતિજ્ઞા અદ્ય થઈ જગમાં-જીવ્યા તો શું ? મર્યા તો શું ?

પ્રતિજ્ઞા પાળીને મુખાન્વેષા એ જીવતા જગમાં.

મનુષ્યો જનો વખત પ્રતિજ્ઞા દે છે અને લાંમ પણ કરે છે. લીપેલી પ્રતિજ્ઞાથી કદ્ય થયા પછી તેઓ જીવે છે જાતા પણ મૃતવત્ત જેવાજ છે. પોતાની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરીને જો જ્ઞાતમાએ અપ્રેમ શાનિ દુનિયા ત્યજીને કારણ મથા છે તોપણ જગતુમાં તેમની જીવન-અપેદિ સ્વિષ્ઠમ પ્રમુદમાન રહેલી છે. મનુષ્યો. હરતાં. હરતાં પ્રતિ-જ્ઞા દે છે, વચન આપે છે, દેવ કદર કરે છે-પણ અકસોસની બીના છે કે તેઓ શું કરે છે ? તેનું તે વખતે તેઓને જાણેજ જાન દેવા છે. કાર્ય કરતાં પહેલાં રીધં દરિયાપરથી જોઈએ. નીતિસત્કમાં રહેજું છે કે,

એક દોહને એક પુત્ર દત્તે. તે મહા જુગારી, અસ-ચવાઈ દોષે તેના પિતાએ મરવી વખતે પોતાના પુત્રને અગત્ય બાવજુ નહિ કરતુ એવી પ્રતિજ્ઞા કરાવી. પેલા જુગારીએક સમય રાજાને બંદાર ફાટવાને નીકળ્યો. રાજાએ તેને માર્ગમાં પુછ્યું કે તું ક્યાં જાય છે ? ત્યારે તેણે સત્ય વાત નિવેદન કરી. રાજાએ તેને ગાંઠો બારીને જપ્ત લીધા. બારી કરીને પેલા જુગારી પાછો ફર્યો ત્યારે નગરચર્યા એધને પાછા ફરતાં રાજાએ પુછ્યું તું કોણ છે ? તું તણ જાય છે ? તું ક્યાં જશે છે ? તેણે પૂર્વની માફક કહ્યું 'માફ' નામ પ્રતિજ્ઞાલાલ છે. મેં રત્નની પાંચ પેટીઓ દીધી છે. હું મધ્યધિકમા રહુ છું' બીજા દિવસે રાજાના બંદારીએ દસ પેટીની દીધી થઈ એની બીજા બંદેર કરી રાજાએ બંદારીનું કપડ બાંધ્યું. પછી પ્રતિજ્ઞાલાલને બોલાવ્યો-જાને સત્ય વાત નહજુ કરી બીજી પાંચ પેટીઓ બંદારીના મુદમાથી નીકળી. રાજાએ, બંદારીને પાંચી ઉપરથી કાઢ કપો અને પ્રતિજ્ઞાલાલને બંદારા બનાવ્યો. કારણ કે રાજાએ બાંધ્યું કે આ મનુષ્ય કદાપિ અસત્ય બાવજુ કરશે નહિ પ્રતિજ્ઞા પાળવાથી અનિ ઉચ્ચ પદ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે

કરી સ્વાર્પણ પુનઃ પાછું, લઈશ ના લેલ આપેલું;

પ્રતિજ્ઞાના ખરા ટેકી, અગધન નાગના લેવા. ૫

હે અગ્નિ મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞા પાળવામા તું પરિપૂર્ણ સાધક થા ત્હે પ્રતિજ્ઞાથી કોઈને સ્વાર્પણ કરુ દોષ તો તે પુનઃ પાછું લઈશ નહિ. અદ્વંતા અને મમનાનો ત્યાગ કર્યો વિના કોઈ પણ મનુષ્યમાં વા જનનના પ્રાણીથી સ્વાર્પણ કરી શકાતું નથી. જ્યારે જનક રાજાની સમ્પ્રદાયમાં અણવકે ગંગા દગા ત્યારે અણવકેને અનેક પ્રશ્નો પુત્રપા દગા. પકે તુ જનકરાજ સંતોષ પામીને તેમને દક્ષિણ આપવાને તત્પર થયા. અણવકે જનકરાજાનું " મન " દક્ષિણમાં માગ્યું. જનકરાજાએ પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક તેમને મમર્પણ કર્યું. પકે તુ જનકનૃપે કોપાધ્યક્ષને મુરજી નિકો આપવાને આજ્ઞા કરી ત્યારે ગદામજાવી, તેજસ્વી, સ્ત્રોત્રીય અણવકે જનકને ઉદેશીને કહ્યું કે છે .

એક ચોરને એક પુત્ર હતો. તે મહા જુગારી, અસત્ય તેના પિતાએ મરવી વખતે પોતાના પુત્રને અસત્ય બાપલુ ન એવી પ્રતિજ્ઞા કરાવી. પેલો જુગારીએક સમય રાજાનો ભંડાર નીકળ્યો. રાજાએ તેને માર્ગમાં પુછ્યું કે તું ક્યાં બાપ છે ? ત સત્ય વાત નિવેદન કરી. રાજાએ તેને ગાંઠો ખારીને જવા દીધે ડરીને પેલો જુગારી પાછો ફર્યો ત્યારે નગરચર્યાએકને પાછો રાજાએ પુછ્યું તું કેમ છે ? તું લઇ બાપ છે ? તું ક્યાં રહે છે ? પૂર્વની માફક કહ્યું ! માફ નામ પ્રતિજ્ઞાલાભ છે. મેં રત્નની પાચ ચેરી છે. હું મધ્યચોકમાં રહું છું. બીજા દિવસે રાજાના ભંડાર પેટીની ચેરી થઇ એવી લીના બાહેર કરી. રાજાએ ભંડારીનું બચ્ચું. પછી પ્રતિજ્ઞાલાભને બોલાવ્યો—જને સત્ય વાત પ્રહણ લીજી પાંચ પેટીઓ ભંડારીના શુદ્ધમાંથી નીકળી. રાજાએ, ભંડારીની ઉપરથી કાઢી ક્યો જને પ્રતિજ્ઞાલાભને ભંડારી બનાવ્યો. કે રાજાએ બચ્ચું કે જા મનુષ્ય કદાપિ અસત્ય બાપલુ કરશે ન પ્રતિજ્ઞા પાળવાથી અતિ ઉચ્ચ પદ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

કરી સ્વાર્પણ પુનઃ પાછું, લઈશ ના લેહ આપેલું:
પ્રતિજ્ઞાના ખરા ટેકી, અગચન નાગના લેવા

હે ભગ્ય મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં તું પરિપૂર્ણ સ્વપથ થા. તે પ્રતિજ્ઞાથી કોઇને સ્વ.ર્પણ કર્યું હોય તે તે પુનઃ પાછું લઈશ નહિ. મહંતા જને મમતાનો ત્યાગ કરી વિના કોઇ પણ મનુષ્યના વ. જનત્વના પ્રાહ્ણથી સ્વાર્પણ કરી શકાતું નથી. ત્યારે જનક રાજાની કલ્પમાં અણવક મળા હતા ત્યારે અણવકને અનેક પ્રશ્ન પુછ્યા ત્યા પછી જનકરાજા સંતેષ પામીને તેમને દક્ષિણ આપવાને તૈયાર થયા. અણવકે જનકરાજાનું “ મન ” દક્ષિણમાં મૂક્યું. જન. રાજાએ પ્રતિજ્ઞા પૂર્વક તેમને સ્વર્પણ કર્યું. પદ્મનાભના પુત્રે દે.વ. રાજાને સ્વર્પણ નિષેધ આપવાને અ.જ્ઞા કરી ત્યારે કદાચ તે સ્ત્રી, હોનોદ્રવ અણવકે જનકને કહેશે.

તેઓના પ્રાણને નદા યાવ ને; પણ તેઓ કોલ-પ્રતિજ્ઞાના શબ્દોને પાછા ખેંચી લેતા નથી; અર્થાત્ પ્રતિજ્ઞાથી પતિત થતા નથી. અગંધન નાગના જેવા પ્રતિજ્ઞા પાળકો આ વિશ્વમા પોતાનું નામ અમર કરવા શક્તિમાન થાય છે તેજે પ્રતિજ્ઞા કરીને પોતાનું સર્વસ્વ અન્યને સોંપ્યું અને પછી તેને ગમે તેવા દુઃખે આવી પડે છે ત્યારે તે આપેલી પ્રતિજ્ઞાને પાછી ખેંચી લેતા નથી. તે કમોટીના પ્રસંગે મૃત્યુને પ્રિયબધુ સમાન ગણે છે. પરંતુ કોલ આપીને ને પ્રભાતે વર્તણું ધાર્યું હોય છે તેવાથી વિમુખ થતા નથી. કોલ અમર પ્રતિજ્ઞા કરીને તે પ્રભાતે વર્તણમાં ખરેખરે આત્મભોગ આપેલા પડે છે મહારેવની પેઠે અમૃતનો ત્યાગ કરીને વિષતુ પાન કરવું પડે છે. અપારિ મોક્ષાર્થ દર કિંતુ કાલકૃતમ્ । અનેક ઇષ્ટ પ્રસંગેને ત્યાગીને અનિષ્ટ પ્રસંગે સ્વીકારવા પડે છે દુનિયામાં હતા ન હતા તેવું મવું પડે છે પરંતુ લીધેલી પ્રતિજ્ઞા પ્રભાતે વર્તણું પડે છે. અને ઉચ્ચારેલા વચનોને પુનઃ પાન કરવાની અમત્યતાને વિરમ રજુ કરવી પડે છે. આશ્વાસ્યે ને પ્રતિજ્ઞા કરી હતી તે પ્રભાતે તેજે પ્રવૃત્તિ કરી હતી.

સમુન્સાતા નન્દા નર હૃદયમત્પા દૃઢ મુરઃ,
કૃતા માયેન્દ્રિયાઃ મગસિ નલિનોઽવ નિરતપદા ।
દ્વયોઃ નારં તુલ્યં દ્વિતયમભિપુત્રેન મનસા
પથં કોપર્ષાત્પોર્દિપતિ ચ વિભક્તં મુદ્દટિ ચ ॥

(મુદ્રારાસમે)

પોતાની પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે તેણે અનેક મુશ્કિલો કામે લગાવી હતી. પ્રતિજ્ઞા પાલન ધર્મને તેણે સર્વોત્તમ ધર્મ તરીકે સ્વીકાર્યો હતો તેથી તે શબ્દ પરિવર્તન કરવા સમર્થ થયો. હતો. આશ્વાસ્ય અગંધન નાગના જેવો હતો. તેણે મૃત્યુને પ્રિય મવ્યું હતું. પરંતુ પ્રતિજ્ઞાના શબ્દોને પાછા ખેંચી નહોતા. તેથી તે ઇતિહાસના પાત્રે અમર થઇ ગયો છે. આશ્વાસ્ય પોતાની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ પાલીનેજ સ્વસ્થ બેસે હતો.

પ્રતિજ્ઞાનું દિવ્ય જીવન દર્શાવે છે.

મૂળ.

પ્રતિજ્ઞા છે ચિતા જેવી, જીવંતાં ભરમ થાવાનું;
અહો એ ભરમમાંહિથી, જીવીને દેવ થાવાનું. ૬

પ્રતિજ્ઞા ચિતાના જેવી છે. પ્રતિજ્ઞારૂપ ચિતામાં જીવતાં છતાં જાગીને ભરમ થવું પડે છે. પશ્ચાત્ પ્રતિજ્ઞાપાલન રૂપ ભરમમાંથી મુક્તિજીવન પ્રાપ્તિને દેવ થવાય છે. પ્રતિજ્ઞારૂપ ચિતામાં આત્માને હોમ્યા વિના કોઈ મનુષ્ય દેવ જાતી થકતો નથી. ધર્મધર્મગતી ચિતામાં જાગીને ભરમ થવું એવું જેના મનમાં હોય તેણે પ્રતિજ્ઞારૂપ ચિતાને પ્રકૃત કરવી જોઈએ. ચિતામાં જાગીને જોઈતું દુઃખ સહન કરવું પડે છે તેટલુંજ દુઃખ અરોગ્યર કોઈ જાતની પ્રતિજ્ઞા પાળતાં સહન કરવું પડે છે, અને પશ્ચાત્ કોઈ દિવ્યરૂપ નવું જીવન હવું કરવું પડે છે. ઉદાહરણ તરીકે મેરી પહેલાના વખતમાં પ્રોટેસ્ટન્ટ ધર્મને માટે લેટી. મર અને રીકલી નામના એ ધર્મધર્મચર્યને જીવતા ચિતામાં જાગી નામવામાં આવ્યા હતા. તેઓએ ફક્ત પોતાની પ્રતિજ્ઞાની ખાતર એક જીવને જાગીને, એક સ્વર પછુ ઉચાર્યા વિના આનંદ સાથે ધર્મની ખાતર જીવનની આહુતિ આપી હતી. કિન્તુ એક અંશ માત્ર પછુ સ્વપ્રતિજ્ઞામાંથી હથિયા નહતા. આ નવા યુગમાં જો કે તેઓનું શરીર નાશ પામેલું છે તથાપિ તેઓ ઇતિહાસના પાને નવો અવતાર ધારણ કરીને પ્રતિજ્ઞા દેવીની માળા સ્વકંઠે આરોપણ કરી બીરાજે છે.

પ્રતિજ્ઞા પાલક ચિતામાં જાગીને ભરમ થયા પશ્ચાત્ દેવાવતાર લેવા અરોગ્યર પ્રતિજ્ઞાપાલન રૂપ કર્તવ્ય પ્રવૃત્તિ કરે છે. ઉત્તમ સાહસિક પુરુષ-વિના પ્રતિજ્ઞારૂપ ચિતામાં જાગી ભરમમાંથી થઈ, અન્ય દેવાંરી જીવન પ્રાપ્તિ થકતું નથી. જામુક જાતના વિચારના આવેશમાં આવીને પ્રતિજ્ઞા

અમિ શિખામાં સ્વનુચ્છદેહને દોમી દીધો-પૂણ્ડ્રિતિ જાપી, પ્રતિજ્ઞાએ
ભીમસિંહમાં જનંતજગની પ્રેરણા કરીને જહાદ્દીનની પશ્ચિમીને પર-
જીવની ઝગડાને કાચા વાંટુની આફ નષ્ટ કરી નાખી. જહાદ્દીન
ચિત્તે:ને ક્વંસ કરીને તેમાં પેટો પથ્થ પછી તેને ચિત્તે: રમ્યાન
દુઃખ શસ્ત્રું, ત્યારે નાસીપાસ થકને તે નિચેની ગત્ત જાવા લાગ્યો.

આયે યે ગુફકે બાસ્તે બસ ખાર લે ચલે
હિજરાકા પશ્ચિનિકે ચહ આઝાર લે ચલે— ૧

... ..
ઇસ હથ હાંદગી કે લીયે-હાય ક્યા કીયા
જખમી બનાકે લાખોકે-નાચાર લે ચલે— ૩

... ..
બસ્તે પદમકી દિલમે-નિહાયતથી આરમ્
બદલે ખૂશીકે હસરતે-દિદાર લે ચલે— ૫

... ..
કિય હાંદગી પૈં શહર ચહ-વીરાના કર દીયા
જહાસોસ બાજ ફતલકા એ લાર લે ચલે— ૭

ઉપરોક્ત કાવ્યથી સ્પષ્ટજનને સ્વેદનું મહુમ પડે છે કે જહાદ્દીન જેવા કૂન, નાસને પણ ચિત્તે:ની ક્યા બેવાળી જી હવુમજુર
દેહ છે એવી પ્રતીતિ થઈ જાય. હતાં સ્ત્રીબાનાં જીવન ખરેખર મનુષ્યનાં
દાવપદ ઉપર પડી જ સારી જાણ થઈ છે. તેમજુનું જીવન એક
શૂરવીર જેટલું જીવનને પણ પછાડી ખૂંચે છે છે. સરીરકિ મુખે
સાક્ષે છે તેના એકથી ગુજકને જનંતીયાર હાથે મૃત્યુના વય
યથા જરૂર પ્રનિતા પાઠન આટે જેએએ પ્રણાદિતિ જાપી તેજ
પુરુષે જીવનમ વિશ્વવં વધ જથા છે. કવં જીવનું તે એક કિયત
મૃત્યુ વય થવાનું છે; જરૂર પ્રતિજ્ઞા ચિત્તે:માં બનીને પશ્ચ પુન-
જીવન આપ કરીને જમાર થવાનું હોય છે તે ક્યાએ મરીને
પ્રનિતા પાઠનમાં ઉત્તમ પુરુષની આફ જાણ્ય જનનું નેકલે:

એક કામડો નિત્ય કાઢે, કાઢ કરતો હતો, તેથી પાદશ્યાહને ઘણીજ ચીઝ ચડતી હતી. પાદશ્યાહે નોકરને તરવાર લાવવા હુકમ કર્યો. પેલો નોકર તરવાર આપે તે પહેલાં ચતુર કામડો ઉઘી ગયો. આ પ્રમાણે નિત્ય બનવા લાગ્યું. પાદશ્યાહે એક વખત નોકરને કહ્યું કે ત્યારે હું તરવાર મારું ત્યારે મને બંદુક આપવી નિત્યનિયમાનુસાર કામડો બેસીને શામને ચીડવવા લાગ્યો. પાદશ્યાહે તરવાર માંગી—તેથી કામડો તરવારના વચનથી ઉઠ્યો નહિ. પાદશ્યાહે બંદુકનો ભાર કરીને કામડાના માથુ લીધા. કામડો જુધી ઉપર તરફડવા લાગ્યો ત્યારે પાદશ્યાહે તેને કહ્યું કે તું કેવો મર્યો ? કામડાએ તેના ઉત્તરમાં કહ્યું કે હે પાદશ્યાહ ! જરા વિચાર કર; હું મર્યો નથી પણ તું મર્યો છે. કારણ કે તું વિશ્વાસપાત્ર કરીને વચન પાડ્યું નથી. વચન પાલટવાથી તું બાયલો નામદ બન્યો છે, મટે તું જ મર્યો છે. કારણ કે જે વચન પાડે છે તે મરેલો છે. પાદશ્યાહ કાકની વાણીથી પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો. ઉપરાંતના હાંતણી સાર એ લેવાનો છે કે જેનો પ્રતિજ્ઞાથી શરૂ થાય છે તેનો મરેલાજ છે—નામદ છે—જેનો પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં શૂરા છે તેનો જ પ્રમાણિક છે; ખરેખરા મદ છે. પ્રતિજ્ઞા પાળક મનુષ્ય વચાકીતિ પ્રતિજ્ઞાને પામે છે. પ્રતિજ્ઞા પાળકને આપું વિષ પૂજે છે મટે મનુષ્યોએ પ્રતિજ્ઞા પાળીને મદ બનવું જોઈએ, અને બીજાનો દેશ નિકાલ કર્યો જોઈએ, કે જેથી સ્વર્ગમાં કેવેન્સ વિશ્વ વસ્તુનને કરના આદેશે. તેઓને વિશ્વથી હમેશા જોડવાને તપર દાર—જેથી રાતે તેઓની પ્રતિજ્ઞા પાળવી જોઈએ. સર્વદરિને નીતિ સત્કામા કહેણ છે કે—

સુદ્યપનિ મુનયોન્વત્તાપ કાચાન્નરસહિર્દાનિય ।

વિનયર્થર્થિતાનાં, વ્યુત્પન્નં મનિનિવેગ ॥

આત્મા નમર છે. કુનર્ત્તવનમાં પ્રતિજ્ઞા પાળક ઉચ્ચ સ્તરને પ્રાપ્ત કરે છે. મટે નામદાંડને ત્યાગ કરીને પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં શૂરા, વીર્યવન, અહસ્તિ, પર્યવન બનવું જોઈએ.

प्रतिज्ञाभ्रष्टनी स्थिति.

૧૫૫ ૧૫૬ ૧૫૭ આપી-ફરે તે શેગટીઓ છે.
 ૧૫૮ ૧૫૯ ૧૬૦ નિજનુ,-થતો હડધૂત જગમાંહિ
 ૧૬૧ ૧૬૨ ૧૬૩ મનુષ્ય કોઇને કોઇ પણ જાત
 ૧૬૪ ૧૬૫ ૧૬૬ જાતના જાતના કરે છે તે શેગટીઓ અર્થાત્ નકામો છે.
 ૧૬૭ ૧૬૮ ૧૬૯ મુખ કાગું કરીને વિશ્વમાં હડધૂત થાય
 ૧૭૦ ૧૭૧ ૧૭૨ તરી જનાર શેગટીઓ મનુષ્ય સ્વમુખને
 ૧૭૩ ૧૭૪ ૧૭૫ પચાસ પચાસ કોઇ પણ સ્થાને તે માન પા
 ૧૭૬ ૧૭૭ ૧૭૮ નહા કરે છે; નેના બોલ ઉપર વા તેજે કરે
 ૧૭૯ ૧૮૦ ૧૮૧ ને વિશ્વાન આવતો નથી. તે સ્વકર્મે સ્વાધર્મ
 ૧૮૨ ૧૮૩ ૧૮૪ હાથવનાગ કરે છે. અને તેનું પરિણામ એ આવે
 ૧૮૫ ૧૮૬ ૧૮૭ ના જગતમાં જગાય છે. પ્રતિષ્ઠા એજ મનુષ્ય
 ૧૮૮ ૧૮૯ ૧૯૦ ના જગતમાં મનુષ્ય જગતમાં હડધૂત થાય છે, એ
 ૧૯૧ ૧૯૨ ૧૯૩ અને જય વિજેરેથી ઘણા મનુષ્યો વચન
 ૧૯૪ ૧૯૫ ૧૯૬ ના સતિસાધી કરાપિ એ મનુષ્યો અત્ નામ
 ૧૯૭ ૧૯૮ ૧૯૯ ના જગતમાં જય ત્યા ફરે શકે છે. આપે
 ૨૦૦ ૨૦૧ ૨૦૨ ના જગતમાં જય ત્યા નામના, અદરનાકાર વિજેરે મા
 ૨૦૩ ૨૦૪ ૨૦૫ ના જગતમાં જય ત્યા નામના, અદરનાકાર વિજેરે મા
 ૨૦૬ ૨૦૭ ૨૦૮ ના જગતમાં જય ત્યા નામના, અદરનાકાર વિજેરે મા
 ૨૦૯ ૨૧૦ ૨૧૧ ના જગતમાં જય ત્યા નામના, અદરનાકાર વિજેરે મા
 ૨૧૨ ૨૧૩ ૨૧૪ ના જગતમાં જય ત્યા નામના, અદરનાકાર વિજેરે મા
 ૨૧૫ ૨૧૬ ૨૧૭ ના જગતમાં જય ત્યા નામના, અદરનાકાર વિજેરે મા
 ૨૧૮ ૨૧૯ ૨૨૦ ના જગતમાં જય ત્યા નામના, અદરનાકાર વિજેરે મા
 ૨૨૧ ૨૨૨ ૨૨૩ ના જગતમાં જય ત્યા નામના, અદરનાકાર વિજેરે મા
 ૨૨૪ ૨૨૫ ૨૨૬ ના જગતમાં જય ત્યા નામના, અદરનાકાર વિજેરે મા
 ૨૨૭ ૨૨૮ ૨૨૯ ના જગતમાં જય ત્યા નામના, અદરનાકાર વિજેરે મા
 ૨૩૦ ૨૩૧ ૨૩૨ ના જગતમાં જય ત્યા નામના, અદરનાકાર વિજેરે મા
 ૨૩૩ ૨૩૪ ૨૩૫ ના જગતમાં જય ત્યા નામના, અદરનાકાર વિજેરે મા
 ૨૩૬ ૨૩૭ ૨૩૮ ના જગતમાં જય ત્યા નામના, અદરનાકાર વિજેરે મા
 ૨૩૯ ૨૪૦ ૨૪૧ ના જગતમાં જય ત્યા નામના, અદરનાકાર વિજેરે મા
 ૨૪૨ ૨૪૩ ૨૪૪ ના જગતમાં જય ત્યા નામના, અદરનાકાર વિજેરે મા
 ૨૪૫ ૨૪૬ ૨૪૭ ના જગતમાં જય ત્યા નામના, અદરનાકાર વિજેરે મા
 ૨૪૮ ૨૪૯ ૨૫૦ ના જગતમાં જય ત્યા નામના, અદરનાકાર વિજેરે મા

રાખી પાંચ હજાર રૂપીયા આપ્યા. આજના જાવિયાસી જમા-
નામાં તે એ કેષ્ટ જોળખીતે હોય તે પણ જરૂરીયાતના વખતે
જન્ય વાંધુને મદદ તે ન કરે પણ સીતે આપતો હોય તેને
પણ ન આપવાની સલાહ આપે છે. શું આ તે સમાજમુધારો ? વા
ચામુધારો, વા દેશ ભણિત વા રાજભણિ વા પ્રેમ ભણિ ? કેષ્ટ પણ
મનુષ્ય કહી શકાયે જરો કે ? આ જમાનો જાવિયાસથી ભરપૂર નથી.
જે મનુષ્યો વચન આપીને પોતાની પ્રતિભા સંપૂર્ણ રીતે પાલે છે
તેઓજ ખરા વિશ્વાસને પાત્ર થાય છે અને તેઓ પ્રમાણિકતાને સ્વ-
દૃષ્ટિમાં સ્થાન આપે છે. ઇતિહાસનાં પાનાં ઉઘડાવતાં માત્રમ પડાયે
કે અનેક મનુષ્યોએ પ્રતિભા ભંગ કર્યો છે. પૃથ્વીરાજને આતમી લડા-
ઈમાં પરાજય કરનાર આહાલુદીન ધોરીને પૃથ્વીરાજે છ છ વખત
પરાજય પમાડી હિંદુસ્થાન લહાર અધ્યાનિસ્થાનમાં કાઢી મૂક્યો.
હતો એટલુંજ નહિ પણ પકડીને અત્યવધાન આપ્યું હતું અને ફ-
રીથી હિંદુસ્થાન ઉપર આક્રમણ નહિ કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરાવી હતી,
પ્રતાં આહાલુદીન ચડી જાયો. વિશ્વાસી પૃથ્વીરાજ હો મણ હોહની
ભેડીઓમાં જકડાયો અને પ્રતિજ્ઞા ભંગનાર આહાલુદીન વિઠ્ઠી તખ્ત-
નશીન થયો, પણ શું આહાલુદીન પુણ તરફથી અમરપટો લઈને
જાયો હતો ? તેનું પણ પૃથ્વીરાજનાજ લીરથી શીર્ષતલન થયું
અને કદને માટે દુર્ગતિમાં ગયો-ન્યારેથી હોતો ગયો-તથા પાક
જરજરદિગરને ગુસ્સે કરતો ગયો-આહાલુદીન હો ગયો પણ તેની
ન્યારેથી ઇતિહાસના પાને હજી પણ પુઝારતી રહી ગઈ છે. ચૈત્રંગ-
હેને શિવાજી મહારાજને દરબારમાં સુભાષાત લઈ પાછો વિદાય કર-
વતું વચન આપ્યું હતું. લહાર શિવાજી દરબારમાં ગયો-કેડી
લગ્યો; પણ-કૂર, વિશ્વાસઘાતક ચૈત્રંગહેને યાપ આપી પોતાની
વિરુદ્ધિ કરી ચૈત્રંગહેનના શરીરે કાળી ટીલી-ન્યારેથી-નેનસીંગી
રહી ગઈ, પોતાના હસ્તે વચન આપીને જે ફરી લાયકો. તે આ વિ-
શ્વમાં નહાયો છે. અર્થાત્ જીવનને માટે લાયક નથી. પ્રતિજ્ઞાભંગ
ધનના કરતાં પણ હઠકો છે. વચન આપીને ફરી જન્મદ મનુષ્યો

વિદેશી જાણ જાતેમાં કુંભારથી પ્રવિણ પદ્મવતી મુગ
જાને જાણમ દયા પ્રાપ્ત થાય છે પ્રવિણ પદ્મવતી યદીયતી
જાણના નેત્ર સમાન છે, કોઈ એને હા નિમિષ છે, તેના
હાને જોઈ શકી છે, જાને તે પ્રભુ સર્વવ્યાપી હી છે
દેવેશ્વર સર્વમાં તેજોની દમણ હામે છે; તેમાં જાણ્યું નથી
નવા જાણના દમણ ન શકું જોડાને જાણી જોડા જાને જા
જોઈ રિશનિશી દૂર રહેવું જોડાને

જે મહાશયે પ્રવિણ: ૧૩૫૪૪ મહાકવિ ગામત સ્વક
 રાજીના રાજીના સમાન ગામતે છે તે મહાશયે ગરીબી પ્ર
 લી રી છે અને ગામ ૩૫૪ મહાશયે ગા: ભવ અને રાજ
 મહાશય છે એવુ ગામતે પ્રવિણ રાજીના રાજીના
 ગરીબી રાજીના રાજીના

ਬਰੇਲਾ ਕੇ:ਤੁ ਮੁਖਮਾਂਦੀ, ਏਧਾ ਖਾਧਾ ਨਡਾ ਦੇਸ਼:
ਅਰੇਖਰ ਸੁਰਦੀਦਾਨਾ, ਏਧਾ ਨਡਾ ਦੇਸ਼:

અરેખર શ્રીવીરના. જનપ્રમાં દેખશે જ્યાં ત્યાં ૧
વિવેચન—૧૯૦૩ ૧૯૦૪

[illegible]

પાત્રનમ જે . . . . .
 દાન . . . . .
 કન્યા . . . . .
 શુભ છે . . . . .
 યત્ન . . . . .

કમલકુલાચલ દિગ્ગજકર્ણિણિ ચિત્રે ચરન્તિ સ્મર્યમ્ ।
 પ્રતિપન્નમવલમ્બનમા ન ચરન્તિ પુમા વૃગાન્વાપ ।

સર્વવિગ્નજ

વધુમાં કે સત્રે . . . . .
 ગમે અને શોષનાગથી પૃથ્વી ધરણી કરે . . . . .
 છે વિતુ . . . . .
 યત્નાયમાન થતુ નથી-પ્રતિજ્ઞા . . . . .

દશરથ રાજાએ કેડેયીને વચનથી વર આપ્યો. હવે રામને
 અયોધ્યાની માઠી પર જે દિવસે વેનવાતુ હતુ : હવેનેજ કેડેયીએ
 દશરથ પાસે રામને રાજ્યાભિષેક ન કરવાની અને વનવાસ ને કડવતે
 પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે વર માગ્યો. કેડેયીની અશુભ માગણીથી દશરથ તૃપ્ત
 વારવાર મૂર્છાવશ થયા. દશરથ મહાવીર હતા. દશરથ રાજાએ રામને
 કૃપા પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે આજ્ઞા કરી. રામે બાર વર્ષે વનવાસ
 ભોગવ્યો. આપણે દશરથ બુદ્ધાગત. આપણા વચનને વિચાર કર્યો
 એકંદ્રે સ્વચ્ચન પાળવા માટે પ્રાત્યાધિક પ્રિય પુત્રને વનવાસની આજ્ઞા
 કરવી પડી. જહાહ ! કેવી તેમની પ્રતિજ્ઞા ! દશરથ જેવા મહા પુરુષો
 પોતાના બેહોને પાછા મુખમા પેસવા દેતા નથી. શૂરવીરોનાં વચન
 જૂનકાગમાં પાછાં પેડાં નથી, અ કાગમાં પણ પેસતાં નથી અને ભવિ-
 વ્યમાં પણ પેસશે નહિ. દશરથ જેવા પ્રતિજ્ઞા પાળકના ગૃહે રામ
 જેવા મહા પુરુષોત્તમ પુરુષને અવતાર યાવ તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય જેવું
 નથી. પ્રતિજ્ઞા પાળક શૂરવીરોથીજ આ જગતનું સૂત્ર ચાલી રહ્યું છે.
 ધન્યદિક સર્વ વસ્તુની પ્રતિષ્ઠિ યાવ છે; પરંતુ ઉચ્ચારેલા બોલો પાછા

આવતા નથી. પ્રતિજ્ઞા પાલન ધર્મની જોડેલી સ્તુતિ કરીએ
ન્યૂન છે અનેક શૂરવીર પુરુષોએ કરેલી પ્રતિજ્ઞાઓ. પાળીને
સ્વનામને અમર કર્યું છે. એવું બાણીને નિશ્ચય પૂર્વક વચન
પાળવામાં સદા ધૈર્યથી તત્પર થવું જોઈએ.

પ્રતિજ્ઞા પાલકની અમરતા.

અમર હોહો નથી રહેતાં, - અમર મહેલો નથી રહેતા.
પ્રતિજ્ઞા પાળકો જગમાં - અમર રહેતા સદા નામે - ૧૧

આ વિશ્વમાં જીવોના સદાને માટે અમર હોહો રહેતાં નથી, અ
તેમજ કોઈના અમર મહેલો રહેતા નથી. પ્રતિપાળક મનુષ્યો
નામથી અમર રહે છે. જે જે વસ્તુઓની શક્ષિતતા છે તેને મોહ માર
કરીને શ્યા માટે પ્રતિજ્ઞા પાલન ગુણથી જુદા થવું જોઈએ. પ્રતિજ્ઞા
પાલન ગુણથી કીર્તિ, પ્રતિજ્ઞા અને ગુણાદિની પ્રાપ્તિથી આ વિશ્વમાં
અમર રહી શકાય છે. પ્રતિજ્ઞા પાળવી એ કંઈ નાની સૂની વાત નથી
હંમેશાં મનુષ્યો પ્રતિજ્ઞા લે છે. પરંતુ તેમાંથી એક બે ખરેખરી રીતે
પાળી શકે છે. ભગતીયા તેલની પેઠે પ્રતિજ્ઞા પાળવી કુશ્કર છે. વિશ્વાસ-
પાત્રી, દેશદ્રોહી, ગુરુદ્રોહી, અત્મદ્રોહી અને મિત્રદ્રોહી મનુષ્ય ખરેખરી
પ્રતિજ્ઞા પાળવાને શક્તિમાન થતો નથી; સ્વાર્થી મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞા પાળ
ને હંદ થતો નથી. બાદ્ય પદ્યોમાં અત્યંત આસક્ત મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞાથી
મુખ રહેવાને હંમેશાં શક્તિમાન થાય છે. જેને શરીર પર અત્યંત
; છે, એવો મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞા પાળવાને શક્તિમાન થતો નથી. શત્રુમાં
ચનાર અને શત્રુમાં કુશ્કર થનાર મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞા રેવીવું આરાધન
શકતો નથી. અવિશ્વસ, અધૈર્યવાન મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞા પાળવાને
તવાન હોતો નથી. અન્ય મનુષ્યના ઉપર આધાર રાખનાર

મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞા પાળવાને શક્તિમાન થતો નથી. અનેક જાતની વા
નાઓથી હીન અનેક મનુષ્ય પ્રમાદી મનવાથી પ્રતિજ્ઞા પાળવાને શક્તિ
માન થતો નથી. જેને પોતાના આત્માની કિંમત નથી અને અન્યો
અભિપ્રાયો પર આધાર રાખે છે તે અનિશ્ચયાત્મક પ્રતિજ્ઞા પાળવા
શક્તિમાન થતો નથી. આ ભવમાં જે કંઈ છે તે છે એવો નાસ્તિક મનુ
ષ્ય પ્રતિજ્ઞા પાળવાને શક્તિ ધરાવી શકતો નથી. મનુષ્યોએ પ્રતિ
જ્ઞા પાળવાનું શક્ય શકે એવા શુભો મેળવીને પ્રતિજ્ઞા દેવીના ભક્ત
બનવું જોઈએ. સર્વવશ રાજાએ પ્રતિજ્ઞા પાલન કરવા માટે પોતાના
પત્નીને પ્રાણપંચ કરવામાં કિંચિત્ ન્યૂનતા પણ રાખી ન હતી; તે
તેમના પર દેવતા પ્રતિજ્ઞા દેવી પ્રસન્ન થઈ હતી. મેઘરથ નૃપે પાર્શ્વ
જીવ બચાવવાને; તેને શરણે રાખ્યું હતું અને પોતાનું શરીર કાપીં
સિંચાણને આપવાને તત્પર થયો, તેથી પ્રતિજ્ઞાપાતક મેઘરથ રાજા
ઉપર દેવતા ક્રુદ્ધમાન થયા હતા. એ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા પાલન શુભ ઉપ
અનેક મહા પુરુષોનાં દૃષ્ટાન્તો છે. અનેક પ્રતિજ્ઞાપાતકો પોતાના
નામથી અમર થયા, ધાત્ર છે અને જીવિધ્યમાં થશે એવું જાણીં
પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં સ્વાપંચ કરવામાં કદાપિ પાછા ન પડવું જોઈએ.

પ્રતિજ્ઞાપાલકની કીર્તિ.

પ્રતિજ્ઞા પાળનારાની-જગતમાં જીવતી કીર્તિ,
ભલે હો રહે વા રાજ-જીવંતા સાક્ષના પાને—૧૨

પ્રતિજ્ઞા પાલકની વિશ્વમાં જીવતી કીર્તિ રહે છે. પ્રતિજ્ઞાપાલક
રહે હોય વા રાજ હોય પરંતુ તે સાક્ષના પાને જીવતા રહે છે.
અહાહા! પ્રતિજ્ઞાપાળકોને ધન્ય છે કારણ કે તેઓનાં શરીર નષ્ટ થયા
છતાં તેઓની કીર્તિ તો જીવતી રહે છે પ્રતિજ્ઞાપાળકની કીર્તિ અમર
રહે છે. હીજળ, ખુશમતખેર, પાલપુસહીબા, પાપજીવિવાળા
મનુષ્યો પ્રતિજ્ઞા પાળી શકતા નથી. લાખોવાર લાખોલાભનો વિચાર
કરીને કેડપણ પ્રતિજ્ઞા કરવી આખી દુનિયા અગડાગડાં સમજા-
વેને છુદિ ફેરવવા માગે તથાપિ રિયરપ્રત્યાથી ભટ થઈ કદાપિ
પ્રતિજ્ઞા કદા થઈ એકલે નહિ. ગમે તે જાતની પ્રતિજ્ઞા પાળવાથી
અત્મશાન્તિ ખીલે છે, અને અત્મમામાં પરમાત્મ પ્રમુખે અનુભવ જાણે
છે. છુદિવાદના કરતાં દુરલ્લભ વાદની પ્રતિજ્ઞા અત્યુચ્ચમ, અત્યુચ્છમ અને
નત્યંત સ્થિતિ હોય છે. પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરવાથી કાયરપણું નષ્ટ
થાય છે, અને વિશ્વ પ્રતિ અનેક પ્રકારના ઉપકારો કરી શકાય છે.
વિજ્ઞા પાળકમાં વીર્યની સ્પુરણા થાય છે, અને તેથી તે જગમગતા
ની રહે પરોપકાર્યે અત્મશાન્તિ આપીને પ્રતિજ્ઞાનું કર્તવ્ય-
નું આચરણ કરી શકે છે, તેથી તે કીર્તિ કમગાની પ્રાપ્તિની સાથે
કિર્તિદાતા પાને જીવતા રહે એમાં કંઈ અશક્ય નથી.

પ્રિય વચકો! તમે જો તમારી જીવનદોરીને સચિત્ર, ઉચ્ચ અને
પરોપકારી બનાવવા ઇચ્છતા હોય તો તમે પ્રથમ નાની નાની પ્રતિ-
જ્ઞા કરીને તેઓને પાળવામાં પ્રવૃત્તિ કરો, પશ્ચાત્ પ્રતિજ્ઞા પાળકનું
મહત્વ અને તેની કીર્તિનો ખ્યાલ તમને આવશે. પ્રતિજ્ઞા પાલનમાં રક્તની
માહૂતિ આપવાથી કીર્તિ, પ્રતિષ્ઠા, યશની પ્રાપ્તિ થાય છે. સર્વો-

પાની સાથે રૂશીયાની મિત્રાચારી હતી. રૂશિયાની સાથે ફ્રાંસને ઠેકઠાર હતા અને ફ્રાંસની સાથે સમુદ્રનું સામ્રાજ્ય લોગવનાર મહા-ઈંગ્લીશ નેશનને ઠેકઠાર હતા. તેથી રૂશીયા લડાઈમાં ઉતરતો ફ્રાંસ પણ રૂશીયાના પક્ષમાં લડાઈમાં ઉતર્યું. લાખો વા કરોડો મનુષ્યોનો લોગ આપીને તે પ્રતિજ્ઞા પાલન ગુણની પ્રતિષ્ઠાથી વિશ્વમંદીરની કીર્તિને પામ્યું છે. ઇંગ્લાન્ડ, મિત્રાચારીની પ્રતિજ્ઞાથી બંધાયેલો બેલજીયમ, ફ્રાંસ વિગેરે મિત્રરાજ્યોના પક્ષમાં ઉતરીને દ્યેશ કીર્તિને ફેલાવી રહ્યું છે. પ્રતિજ્ઞાથી બંધાયેલા બાદ બાદ્ય જીવનનું આશાથી સ્વકોલથી ભ્રષ્ટ થવું એ ઠેકાંપણ શૂરવીર કોમને વા પ્રજાને યોગ્ય નથી. સ્વાર્થ લાલચથી પ્રતિજ્ઞા ભ્રષ્ટ થનારને અપકીર્તિનું જન્મમાં પ્રાપ્તિ થાય છે. અતઃ એવ મનુષ્યોએ પ્રતિજ્ઞા પાળીને શાંતિના પાને જીવતા થવા સદા ઉદ્યમી થવું જોઈએ—સદાકાળ પ્રતિજ્ઞા પાલનમાં આત્મવીર્ય રુકાવવું જોઈએ, ઠેકાંપણ રાષ્ટ્રની ઉન્નતિનો જીવનતિનો આધાર રાષ્ટ્રીયો ઉપર રહેલો હોય છે. તેની સાથે જ રાષ્ટ્રીયો પ્રતિજ્ઞા બદલ જીવન ગાળતા હોય છે તે કદાપિ જીવનના ચક્રમાં ઘસડાઈ જતા નથી. બહાદુર પ્રતિજ્ઞા પાલકો ઠેકાં ઉતારના સિખર ઉપર રાષ્ટ્રને લાવતાં કાળશેષ કરતા નથી. પ્રતિજ્ઞા રાજક હોય તો વીર, ધીર, અને બાહોશ હોય છે. જે મનુષ્ય ઉપરોક્ત ગુણોમાંથી એકમાં પણ ન્યૂનતા ધરાવતો હોય તો તેણે વિશેષ ધ્યાનપૂર્વક પ્રાપ્તિને માટે સતત ઉદ્યોગ કરવો જોઈએ.

અહો એ ધન્ય માતાને—અહો એ ધન્ય પાલકને

અહો જેનાંજ સંતાનો—પ્રતિજ્ઞા બોલીને પાળે—૧૩

જેનાં સંતાનો પ્રતિજ્ઞાનાં વચનો બોલીને પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરે, તેના માતૃપિતાને ધન્યવાદ થઈ છે. માતાઓ અને પિતાઓએ પ્રતિજ્ઞા પાલન માટે આત્મલોગ આપવો જોઈએ. “ બાપ તેવા બેટાને વડ તેવા ટેટા ” એ કહેવતના સારનું આસ મનન કરીને તે માણે સંતાનોને પ્રતિજ્ઞા પાલનમાં સ્થિર કરવા પોતે પ્રથમ તે પ્રમાણે વર્તવું જોઈએ. પુત્રોમાં અને પુત્રીઓમાં પ્રતિજ્ઞા પાલન ગુણ સ્થિર

કરવા માટે પ્રથમ પ્રતિજ્ઞા પાલનનાં આદર્શ સ્વરૂપ માતાઓ પિતાઓએ જનવું બોધ્યું. માતા અને પિતાના ગુણોનું જનુ પ્રથમ સંતાનો કરી શકે છે. જેના માતાપિતાએ પ્રતિજ્ઞા પાલન સ્વર્ણવુ કર્યું હોય છે, તેના પુત્રોમાં પ્રથમ વારસામાં તે ગુણ ઉતરી એમાં આશ્ચર્ય નથી. પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં પુત્રો અને પુત્રીઓ આત્મસે આપે છે તો તેથી માતાપિતાને ધન્યવાદ થટે છે. માતાપિતા સ્વસંતાનોને પ્રતિજ્ઞા પાલન ગુણમાં સ્થિર કરવા બોધ્યું.

કૃષ્ણમાં વારિ હોય છે તો હવામાં આવે છે, તદ્વત પ્રતિજ્ઞા પાલન ગુણ જરૂર માતાપિતા અને ધર્મ ગુરુઓમાં હોય છે. તો તે પુત્રોમાં સ્વસ્થરે પરિણમે છે. દુઝાલીવલ કહે છે કે:—

“જનની જાણને ભક્ત જન, કાં દાતા કાં શૂર
“નહિ તો રહે તે વાંઝણી, મત ગુમાવીશ નૂર.”

પ્રતિજ્ઞા પાલનમાં ભક્ત અને પ્રતિજ્ઞા વચન આપવામાં પ્રસંગે દાતા તથા પ્રતિજ્ઞા પાલન ગુણમાં શૂર એવા પુત્રોને હે જનની ! તું જન્મ આપજે માતા ! તું સ્વપુત્રોને પ્રતિજ્ઞા પાલન ગુણમાં ઉત્તમ પુત્રોને જનાવજે કે જેથી સ્વસંતાનો પ્રતિજ્ઞા, ટેક, કૌલકરાર, વચન, પાળવામાં શૂરા, આત્મસોગી, વીર, ધીર અને સાહસિક બની શકે. આ માળવમાં માતાપિતાએ જત્યંત કાળજી રાખે છે તેઓને ધન્યવાદ થટે છે. પ્રતિજ્ઞા પાળક સંતાનોથી માતા અને પિતાનું મુખ ઉજ્જ્વલિત થાય છે. જેનાં સંતાનોને તેઓનાં નામ ધર્મદાસના પાને જમર થાય છે. તેનાં માતાઓ અને પિતાઓ અપવચન વાદનાં બોલી લે છે. માતાઓએ અને પિતાઓએ પુત્રોને પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં આત્મસોગી જનાવવાજ બોધ્યું.

હે જ્યારત માતા ! ક્યારે આપનાં સંતાનો પ્રતિજ્ઞા ધર્મને સમજતા થશે. માતાની કૃપા હૃદયમાં સંતાનો ઉપર રહેલીજ છે. ત્યારે તું માતા તું જામને પૂર્વવત્ સુશિક્ષણ આપવાં પ્રતિજ્ઞા કરવાં છે ? હે સમજાવજ અને મહાશ્વરનાં જમુસ્થ પુત્રકો કાળનાં ચક્રમાં નાથ

પામવા નથી પામ્યાં—માતા તારા પ્રત્યેક સંતાનોને દરરોજ ઉપરોક્ત પુસ્તકોનો પ્રાતઃકાળમાં પાઠ શિખવા કટિબદ્ધ કર! બીજા જેવાની દારૂ પ્રતિજ્ઞાઓનું મનન કરવાની શું આવશ્યકતા નથી? બીજા દુર્યોધનની જંઘા ફાડવાની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કેવી રીતે કરી તેનું લક્ષ ભારતવાસીઓમાં દૃઢ શું નહિ થાય? કૃષ્ણનો અર્જુન પ્રતિ પ્રતિજ્ઞામાં દ્રઢ થવાનો બોધ તારા સંતાનોમાંથી નાશ પામ્યો ત્યારેજ હે માતા તારા દુષ્ટ સંતાનોને લીધે તારી પોતાની દુર્દશા થઇ. ભારત માતાના સંતાનોએ પરિપૂર્ણ સ્વાર્પણ કરીને પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં સદા તત્પર રહેવું જોઇએ.

અહો એ ધન્ય ભૂમિને, અહો એ ધન્ય છે કુળને;
પ્રતિજ્ઞા પાળકો ઉપજે—રહે ઇતિહાસના પાને.—૧૪

જ્યાં પ્રતિજ્ઞા પાળકો ઉપજે છે. એવી ભૂમિને અહો ધન્ય છે. તેમજ એવા કુળને ધન્ય છે, ધન્ય તે નગરી, ધન્ય વેળા-ઘડી, ધન્ય પિતા કુળવંશ જિનેશ્વર (ધર્મનાથસ્તવન) શ્રીમદ્ આનંદઘનજી મહાત્મા કહે છે કે જે તીર્થંકરો જ્યાં જન્મ્યા તે ભૂમિ, નગરી, તે વેળા, તે વંશ અને તે કુળને ધન્યવાદ ઘટે છે. પ્રતિજ્ઞા પાળકમાં મહા શૂર લોકોત્તર વીર તીર્થંકરોની પ્રતિજ્ઞાઓથી આર્યાવર્ત સદા મગરૂર છે. પ્રતિજ્ઞા જે દેશની ભૂમિમાં પળાય છે તે ભૂમિને ધન્યવાદ ઘટે છે. ઓસ કરતાં, ઇશ્વર કરતાં, આર્યાવર્તમાં અનેક પ્રતિજ્ઞા પાલક મનુષ્યો ઉત્પન્ન થાય છે તેથી આર્યાવર્તની ભૂમિને ધન્યવાદ ઘટે છે. પ્રતિજ્ઞા પાલકોથી જે ભૂમિ સ્પર્શાય છે તે ભૂમિમાં તેવા પ્રકારનાં આન્દોલનો પ્રગટે છે, અને તેથી ત્યાં પ્રતિજ્ઞા પાલક સંતાનોની ઉત્પત્તિ થાય છે. સર્વ દેશોમાં ભારત ભૂમિની ચેષ્ટતા છે, તેનું કારણ એ છે કે ત્યાં અનેક પ્રતિજ્ઞા પાલક મહાત્માઓ—યોદ્ધાઓ પૂર્વે યયા હતા; ભવિષ્યમાં પણ ભારત માતાના ઉદરમાંથી અનેક પ્રતિજ્ઞા પાળક વીરો પ્રગટશે. પ્રતિજ્ઞા પાળકોનાં કુળો વખણાય છે. ભારતમાં જે જે જાતો ઉત્તમ ગણાય છે તેનું કારણ એ છે કે તે જાતિઓમાં પ્રતિજ્ઞા પાળકો યયા હતા. ખરેખર પ્રતિજ્ઞા પાળક મનુષ્યો ઇતિહાસના પાને અમર રહે છે. જે ભૂમિમાં, દેશમાં પ્રતિજ્ઞા પાળકો ઉદ્ભવે છે તે ભૂમિ સર્વ દેશોમાં

વણાય છે. અર્થાવર્તમાં જેમ મરુચ્છા સમુદાય રમણીયોને માટે પ્રતિજ્ઞા પાળક દ્વારા વીરોને માટે મેવાક વખણાય છે. તેમ જ દેશમાં પ્રતિજ્ઞા પાળકો ઉદ્ભવે છે, તેઓના પવિત્ર વાતાવરણથી પ્રતિજ્ઞા પાળક મનુષ્યોનો વિશેષતઃ પ્રાદુર્ભાવ થાય છે. જે કુળમાં પ્રતિજ્ઞા પાળક મનુષ્યો જન્મ પામ્યા કરે છે, તે કુળની સર્વત્ર ખ્યાતિ પ્રસરે છે. એક અમુક કુળો અમુક અમુક ગુણને છીપે જેમ રૂઢ ખ્યાતિવાળાં દેશો હોય છે, તેમ પ્રતિજ્ઞા પાળક મનુષ્યો જે કુળમાં વિશેષ ઉદ્ભવે છે તે કુળ પણ પ્રતિજ્ઞા પાળક માટે વિશ્વમાં ખ્યાતિને પામે છે. એ અને ગુરુઓની જાત પ્રતિજ્ઞા પાળક ગુણને માટે વખણાય શિરોદિયા સમુદાય રણભૂમિમાંથી કદાપિ પ્રવાણ ન કરી જાય માટે વખણાય છે.

વિદ્યાની પ્રગતિ માટે જંગલમાં ટાંગેરનું કુટુંબ વખણાય છે. જે સૌએના પ્રાદુર્ભાવ માટે જોડિલ અને આવડા સમુદાયનું કુળ વખણાય છે. સત્ય વ્યવસ્થા-કારોનાર માટે શ્રિદેશ સત્ય પ્રસિદ્ધ છે. અસંસ વિદ્યાની પ્રગતિ માટે જમની વખણાય છે. સ્વાર્પણ છવન માટે જાપાનિએ વખણાય છે, તેમ પ્રતિજ્ઞા પાળક ગુણને માટે જે જે દેશના મનુષ્યોએ આત્મસમર્પણ કર્યું હોય છે, તે તે વંશો ખ્યાતિને પામે છે. મનુષ્યોએ પોતાના દેશમાં અને પોતાના કુળમાં પ્રતિજ્ઞા પાળક મનુષ્યો ઉદ્ભવે એવા સદ્વિચારો અને આચારોનો ફેલાવો એ જોઈએ, કે જેથી પોતાના દેશની અને કુળની વિદ્યુત વેગે પ્રગતિ થાય કરે. પ્રતિજ્ઞા ગુણ પાળક કરનારા જનો પ્રમટયા વિના દેશનો અને કુળનો ઉદ્ધાર થતો નથી. દેશનો અને કુળનો ઉદ્ધાર કરવા માટે જે દેશ અને કુળને ઇતિહાસના પાને સુવર્ણકરે અમર કરવા માટે જના મનુષ્યોએ મન, વચન અને કાયાથી અપૂર્વ પ્રતિજ્ઞા પાળક થાસ કરવો જોઈએ કે જેથી પ્રતિજ્ઞા પાળક મનુષ્યોની ભૂમિ અને કુળની ઉન્નતવગતા સર્વત્ર સર્વ દેશોમાં શશિસમ દેહિધ્યમાન થઈ રહે.

અહો એ ધન્ય ગુરુઓને-અરે જેના હૃદય શિષ્યો ?

પ્રતિજ્ઞામાં અકંગ રહીને-ગુરુ નામ દીપાવે-૧૫

અહો એ ગુરુઓને ધન્ય છે કે જેના હૃદય શિષ્યો પ્રતિજ્ઞા પાલન સ્થિર રહીને ગુરુનું નામ દીપાવે છે. ગુરુનું હૃદય લીધા વિના હૃદય શિષ્યત્વ પ્રાપ્ત થતું નથી. હૃદયનું ગુરુને સ્વાર્પણ કરીને અંતેભજ ગુરુનું હૃદય લેઈ હૃદયરૂપ થઈને જોઓ વર્તે છે તે હૃદય શિષ્યો કહેવાય છે. ગુરુ હૃદય લેવું અને સ્વહૃદય અર્પણ કરવું એ વિચાર શ્રેષ્ઠિની બાહર છે, એટલુંજ નહિ પણ સુસ્કેત છે. ગુરુના હૃદયમાં જે સહવિચારો હોય તેને પોતાના તરીકે પરિણમવવાથી હૃદય શિષ્ય તરીકે બનવાનો શિષ્યને અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે. ગુરુના હૃદય પ્રમાણે વર્તનારા દાનયોગી, કર્મવીર શિષ્યો પ્રતિજ્ઞા પાલનમાં કટિબદ્ધ થઈને સ્વાત્મોન્નતિ કરી શકે છે. હૃદય શિષ્યો, પ્રતિજ્ઞાઓનું પાલન કરીને વિશ્વમાં ગુરુનું નામ દીપાવી શકે છે, અને તેથી વિશ્વમાં તેઓના ગુરુઓને ધન્યવાદ પ્રાપ્ત થાય છે. કોઈ પણ શિષ્ય જ્યારે ગુરુના હૃદય રૂપ બને છે, ત્યારે તે પ્રતિજ્ઞા પાલન કરવાને શક્તિમાન થાય છે. અત્યંત શુદ્ધ પ્રીતિ, વિનય અને બહુમાનથી પોતાના ગુરુનું હૃદય લેવાને શક્તિમાન થાય છે. ગુરુઓએ નાનકે ગુરુની માફક તેમજ ગુરુ ગોવિંદસિંહની માફક હૃદય શિષ્યો બનાવવા જોઈએ. ગુરુ ગોવિંદસિંહનો મુખ્ય ઉદ્દેશ એ હતો કે શત્રુઓને મારીને પણ સ્વધર્મનું રક્ષણ કરવું. સ્વધર્મ પ્રતિપદ્યસ્ય, જહિ શત્રુન્ સમાગતાન્ (મહામારત) ધર્મવીર ગોવિંદસિંહ વિક્રમ સંવત્ ૧૭૨૩ ના જ્યેષ્ઠ સુદી સપ્તમીને શનિવારે મધરાતે પટનામાં થયો હતો. સ્વપિતા તેમ બહાદુરજીનો ઔરંગઝેબના હુકમથી ઘાત થયો છે એવું જાણતાંજ પોતે પ્રતિજ્ઞા લીધી કે મારા પિતાનું વેર લેવું જોઈએ, કારણ કે મારા પિતાએ ઇસ્લામ ધર્મ ન સ્વીકાર્યો, — “ શિર આપ્યું પણ ધર્મથી પતિત નજ થયા ” ઉપરોક્ત પ્રતિજ્ઞા કર્યા પછિ તેઓએ ખાલસા ધર્મ ફેલાવવા માંડ્યો અને સર્વ સાંમઢીઓ તૈયાર કરવા માંડી. પોતાના મહાન ધર્મકાર્યમાં તેમને હૃદયશિષ્યોની જરૂર પડી અને ભવાનીને લોગ આપવાનો છે માટે જે મારા હૃદય શિષ્યો હોય તેઓએ તૈયાર થઈ જવું. ગુરુનું ફરમાન થતાં બીકણ, બાપટા, દીજડા, નપુંસક અને છાંદી ગણ

નાર મનુષ્યો તો પરિવર્તમાંથી પલાયનજ કરી ગયા, પણ પ્રથમ દ્વિતીય વીર દયાસિંહ સ્વશિરની પૂર્ણહુતિ આપવાને તૈયાર થયો. ગુરુ તેને એક તંબુમાં લેઈ ગયા, અને બીજાઓને માટે માંગણી કરી. ત્યારે ધર્મસિંહ નામનો એક જાદુ તૈયાર થયો. આ પ્રમાણે તેમણે બીજા ત્રણ શિષ્યોની પસંદગી કરી. તેઓના નામ હિંમતસિંહ નામનો એક કઠાર, મોહકચંદ નામનો એક રંજરેજ, અને છેલ્લો સાહેબસિંહ નામનો હલમ. ઉપરોક્ત પાંચે શિષ્યોજ ખરેખર ગુરુના દુહયના શિષ્યો થયા. જ્યારેતમાં આ નવી દેશનની દીલીયારીમાં તો ધર્મગુરુ-ઓની ઉપેક્ષા કરનાર ઘણા મનુષ્યો દેખાય છે, ને મોજરોખમાં કરોડોનો ઘણુ કાદી નાખવો તેમાં કોઈ પણ જાતની હરકત નહિ પણ મહાત્મા, સંત ગુરુઓને જીવન ટકાવવા અન્ન આપવું તેમાં તો તેઓ હિંદુસ્થાનવે જ્યારે રૂપ છે, નકામા છે—એવા ઘણાજ ઉત્તમ બિરુદ આપતાં અનેકજનો અચકાતાજ નથી. જીવાનો ગુરુઓને તમારા પ્રાણની આહુતિ આપો એટલે આપોઆપ સ્વર્ગમાં જવાને તૈયાર થયો. શિષ્યોને, વિદ્યાર્થીઓને પ્રથમ પ્રતિજ્ઞા પાલન ગુણવટ મહાન્ જનાવડાં જોઈએ. જેનામાં પ્રતિજ્ઞા પાલન ગુણ જાણે છે તેનામાં સ્વાભાવિક અન્ય ગુણોને પ્રાદુર્ભાવ થાય છે—એવો દૃઢ નિશ્ચય પારણ કરીને ગુરુ-ઓએ ટેક, પ્રતિજ્ઞા, કોલનો નિર્વાહ યાચ એવું શિશુજ આપવું જોઈએ. પ્રતિજ્ઞા પાલક ગુણી શિષ્ય પોતાના ગુરુનું નામ રીપાવવા સમર્થ થાય છે. પ્રતિજ્ઞા પાલન ગુણમાં શિષ્યોને દૃઢ કરવાથી ધર્મ-દાર અને દેરોદાર કરી શકાય છે. બોલેજું પાળજું એ પ્રમાણે શિષ્યોનું વર્તન થવાથી શિષ્યોની વિશ્વમાં પ્રતિષ્ઠા વધે છે અને તેઓ મહાકારત કાર્યો કરવાને શક્તિમાન થાય છે. પોતાના બોલો પાળવાની શિષ્યોની પ્રમુખિકતામાં વધારો થાય છે. શિષ્યો જે જે કાર્યો કરે છે તેઓને અન્ય લોકો ધન્યવાદ પૂર્વક વધાવી લે છે. ગુરુ ગોવિંદસિંહ અને તેઓના પાંચ દુહય શિષ્યોની પ્રતિજ્ઞાનું ખાસ કરીને દરેક મનુષ્યે મનન કરવું જોઈએ.

પ્રતિજ્ઞા પાલકની ઉચ્ચજાતિ.

અહો એ ધન્ય જાતિને, અહો જે જાતિમાં જન્મ્યા;
પ્રતિજ્ઞા પાળીને પૂરી, કરે છે ઉચ્ચ જાતિને. ૧૬

જે જાતિમાં પ્રતિજ્ઞા પાળકો જન્મે છે તે જાતિને અને તે જાતિમાં જન્મેલાઓને પણ અહો ધન્ય છે, જેઓ પ્રતિજ્ઞા પાળીને સ્વજાતિને ઉચ્ચ કરે છે તેઓને ધન્ય છે. ભતૂંકરિ નીતિસક્રમાં કહેલું છે કે,

परिवर्तिनि संसारे, मृतः को वा न जायते ।

सजातो येन जातेन, याति वंशसमुन्नतिम् ॥

પ્રતિજ્ઞા પાળકો જે જાતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તે જાતિની વિશ્વમાં પ્રશંસા અને પ્રસિદ્ધિ થાય છે. ગમે તે જાતિનો મનુષ્ય હોય પરંતુ જે પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરે છે તેની જાતિ વિશ્વમાં ઉચ્ચ ગણાય છે. જે જાતિમાં પ્રતિજ્ઞા પાળકોનો પ્રકાશ થાય છે, તે જાતિ વિશ્વમાં અમૂલ્ય પણ પ્રાપ્ત કરે છે—આત્મવીર્યને રહેરવીને અને આત્મ ભોગ આપીને પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરી શકાય છે. જેના હૃદયમાં પ્રતિજ્ઞાનું મોહન છે, તે સ્વજાતિને ઉન્નતિના ઉચ્ચ શિખર પર સ્થાપિત કરી શકે છે.

જે જાતના લોકો પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરે છે, તે જાતિનું વિશ્વમાં અમર નામ રહે છે. સ્પાર્ટના લોકોથી ઇતિહાસનો જાણનાર ભાગ્યેજ અજાણ્યો હશે. તે બહાદુર જાતિનાં પરાક્રમો ગમે તેવા બહાદુર યોદ્ધાને કમકમાટ ઉપજાવ્યા વગર રહેતાં નથી. ત્રણ પુરૂષો દશહજાર યોદ્ધાના સરકરને મહાત્મ કરે એ શું આશ્ચર્યની વાત નથી ? આવા સૂરવીર યોદ્ધાઓ સાચી સ્પાર્ટની ભૂમિમાં પાક્યા હતા. તેઓ બાળકને એક નાની ટેકરી ઉપરથી ગમડાવી દેતા. જે બાળક છૂટું તો તેઓ સ્વજાતિની ઉન્નતિ કરી શકશે એવી માન્યતા રાખતા. ખરે-

ખર થયું પણ તેમજ. એક નવો સરખો સ્પર્શનો દેશ મહાન રાજ્ય-
નો પરાજય કરે તે જણા પ્રતાપ યાનો હોલો જોઈએ ? ખરેખર
શૂરતાનોજ. તેઓ ગુરૂવીર પુરૂષો હતા એટલુંજ નહિ પણ પ્રતિજ્ઞ
પાળવામાં પ્રાણને પણ દિસાવમાં મળુતાજ નહિ. સ્પર્શન હોયો ખરે-
ખર મનિતા પાળકજ હતા.

પ્રતિજ્ઞાથી જન ધરેલી જાતિ વિશ્વમાં ગીચ મળાય છે પ્રતિજ્ઞ
પાળીને હોયો, ઉચ્ચ જાતિના અને એવું યિશુજી દરેક જાતિમાં, કે-
મમાં, વિજ્ઞાનમાં, દેશમાં, મુલકમાં, ખડમાં અને જા.ખા. વિશ્વમાં
ફેલાયું જોઈએ. કેંઈ પણ જાતનું વચન પાળવામાં જાણે, કેંઈ પણ
લેલ લોલીને જનુક કાર્ય સંજ્ઞાથી પ્રતિજ્ઞા કરવામાં જાણે વ વચનથી
બંધનું પડે તો પશ્ચાત્ તે ઘણી વિખો જાવતાં પણ તે જાતિ પ્રતિ-
જ્ઞાથી વિમુખ થતી નથી અને તેના માટે પ્રાણનું જર્પણ કરે છે. તે
જાતિને કરોડો ધન્યવાદો મળે છે. પ્રતિજ્ઞા પાળીને એ હોયો સ્વજાતિને
સર્વોત્તમ પણ પ્રાપ્ત કરાવે છે તેજોન્દ નામને અને જાનમ સારૂ સ્વદાને
ધન્ય છે. પ્રતિજ્ઞ પાળનથી જાત્યમાં પ્રભુનું તેજ પ્રગટે છે, અને
વિશ્વ મુખથી જાણુ જાતમ. અને છે દરેક જાતમાં પ્રતિજ્ઞ પાળીને
દોન્દ દા.જ એવું જાતિના જાતેજને બે યિશુજી જાણુ જોઈએ અને
જાતુનિક રાજ્યના જાતનુમા જાન્ય જાતે કરતાં સ્વજાતિ કરોડો
કર્ષણ સદાજ ન પડે એવું ખાસ વડ જાણુ જોઈએ જ્યાં પ્રતિજ્ઞ
પાળવામાં પ્રવૃત્તિ દેશમાં જાણે છે, જ્યાં દેશમ જાતિન છે

સદો છે દેશના હોયો-પ્રતિજ્ઞા પાળના દેહે,

પરે નહિં મુત્યુની પરવા-જનનમાં દેશ યોજાવે. ૧૭

વિવેચન-જાતે-જો દેહન દોઃ દોષો પ્રતિજ્ઞા સદે છે અને
મુત્યુની પરવા કરતાં નહિ તે દેહન દોઃ કર્મ દુષ્ટિએને પ્રાપ્ત
મનિ જનનમાં જાતેજને દેહન દોઃ છે. પૂરે જાતેજન દોઃ
૧૧ દેહમાં પ્રતિજ્ઞા સદાજમાં જાણુ દેહ જાતેજ દોઃ
પૂરે પ્રતિજ્ઞા સદાજમાં મુત્યુને જાતેજ જાતેજ સદાજ

વજેરે ઉદયના સંમુખ ગતિ કરી યાચ્ય એવી પ્રતિજ્ઞાઓથી કદાપિ પતારમુખ ન થયું એકલે મુત્યુને સ્વપ્રેમી મનુષ્ય ગણી નિશ્ચય પૂર્વક દેશના હોડેએ હાનિ લાભનો વિવેક સંપ્રાપ્ત કરીને પ્રતિજ્ઞા પાલનમાં પ્રવૃત્તિ કરી એકલે-પ્રતિજ્ઞા-ટોક, ઢોલ, ઘાળવામાં નહું જીવન રહેલું છે એમ સમજીને દેશના હોડેએ દેશાભિમાન પૂર્વક પ્રતિજ્ઞાએ પાલવી એકલે. જે દેશના હોડે પ્રત્યેક શુભ પ્રગતિપ્રદ પ્રતિજ્ઞાથી જાણાય છે તેએને જાણ જીવનમાં મુખની પ્રાપ્તિ થતી નથી, અને તેએ જવાંતરે મુખી થવાની અશિલ્પાવાને તિલાંજલિ ગાયે છે. જેએ શુભ પ્રગતિપ્રદ પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં ચરીર પ્રાણનો નાશ કરે છે તેએને હંમેશાં જીવનમાં મુખની પ્રાપ્તિ થાય છે, થયની પ્રાપ્તિ તેએના જીવનમાં નવો રસ પૂરે છે. જલજેવ દેશના હોડેએ પ્રતિજ્ઞા પાળીને સ્વદેશને વિશ્વમાં વિખૂંપિત કરે એકલે.

અહો એ ધન્ય જીવદાને-વહી પાછું ગ્રહે નહિ લે;

અહો એ જીવ પર રહેતી-વચન સિદ્ધિ અને કીર્તિ ૧૮

વિવેચન-અહો ! જે જીવદાને ધન્ય છે કે જે જીવદા પ્રતિજ્ઞાનું વચન વહીને પાછું લેને મહત્ત્વ કરતી નથી. અહો ! જે જીવદા યજ્ઞ એલીને પાળા જેવી હેતી નથી તે જીવદા પર વચન સિદ્ધિ અને કીર્તિ રહે છે. પ્રતિજ્ઞાનું જીવદાને ધન્યવાદ જાપવામાં આવે છે. પ્રતિજ્ઞા પાળત મનુષ્યની જીવદાને ધન્યવાદ થટે છે. જે જીવદા પ્રતિજ્ઞા વચન એલીને પાછું જેવી હે છે તે જીવદાની ઉપમાથી પ્રસિદ્ધ થાય છે. જીવદાની મહત્ત્વ વચન એલી પાછું નહિ જેવી હેવામાં છે. જીવદા કદાપિ પ્રાણાંતે પણ એલીને પાછું જેવી હેતી નથી તે જીવદા પર વચન સિદ્ધિ અને કીર્તિ રહે છે એમ યોગીએ જણાવે છે. વચન સિદ્ધિની દૃષ્ટિની કમજા એના મનમાં હોય તેણે જાણ સમિતિ પૂર્વક એકલું પાછું ન જેવી હેવાવ એવા ઉપયોગ પૂર્વક એકલું એકલે. "વીર્યપાત કરતાં વચનનો પાત જનનના રસો હાનિ કરે છે" એવો અનુભવ કરીને જાણત, જાણતે જાણ કરીને પ્રતિજ્ઞાનું પાલન થાય એવો જાણ કરીને જીવદાની એકલું એકલે.

‘અળી બોલ્યા અળી ફાક’ એવી પ્રતિજ્ઞાવાળાને વચન સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થતી નથી. સત્ય પ્રતિજ્ઞા પાલનમાં દ્રઢ સંકલ્પવાળા મનુષ્યોને વચન સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે, તે જીવ્હા કદાપિ પ્રતિજ્ઞા ભ્રષ્ટ શબ્દો ઉચ્ચારતી નથી એવી જીવ્હા પર વચન સિદ્ધિ વસે છે અને કીર્તિ વસે છે એમાં જરા માત્ર સંશય નથી. પ્રતિજ્ઞા પાલન શબ્દો વડે જીવ્હા સદા શોભી રહે છે તે જીવ્હા પર સત્યના મહિમાથી જાર વચન સિદ્ધિ આપીને વસે છે અને જે કદાપિ નાશ ન થાય એવી કીર્તિ પ્રગટીને વસે છે તેથી તે જીવ્હા આ નિશ્ચયમાં સરસ્વતીની પેઠે પૂજાય છે-એવાય છે-અને મનાય છે. વચન સિદ્ધિ અને કીર્તિન જીવ્હાવાળાએ સત્ય પ્રતિજ્ઞા યુક્ત શબ્દો બોલીને તેઓથી કદાપિ પાછ ન ફરવું જોઈએ. આ જગતમાં જેટલી વિપત્તિયે છે, તેટલી વિપત્તિયે ખરેખર જીવ્હાથી જે જે શબ્દો બોલાય છે તે તે શબ્દોને પાછા એવી લેનાં આમી ઉપસ્થિત થાય છે. તો પણ જે બોલેલા બોલો પાછે છે તેના આગળ તે નમે છે અને પાછી ફરી જાય છે અને વચન સિદ્ધિ અને કીર્તિ આપીને તેઓ દુઃખને સ્થાને સુખ કરી દે છે.

માટે જીવ્હાથી જે જે પ્રતિજ્ઞાના શબ્દો બોલવામાં આવે તે શબ્દો પ્રભાવે વર્તવાને યોદ્ધાની પેઠે મરણીયા થઈને વર્તવું જોઈએ. આધુનિક સમયમાં જે જે વચન સિદ્ધિવાળા મહાત્માઓ જણાય છે. તેઓની જીવ્હાથી તેમના બોલો કદાપિ પાછા ખેંચાતા નથી એમ ખાસ લક્ષમાં રાખવું જોઈએ. મહાપુરુષોનાં વચનો-બોલો કદાપિ ફરત નથી એવો ફરતની નિયમ છે, વિશ્વમાં અનેક પ્રકારની સિદ્ધિયો છે. અત્મેન્નતિ કરવા માટે સત્યનોએ જીવ્હાથી બોલાતા પ્રતિજ્ઞાના શબ્દોને ખાસ પાળવા જોઈએ. બીજાપિનામદની દારૂણ પ્રતિજ્ઞાથી દેવ પણુ આવું અજગર્યો દરે નહિ. અનેક કાર્યને વિષે ઉત્કૃષ્ટ હિમેશ પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે અને બીજા જેટલું જગ મેળવવા માટે બીજા પિન્નમદનું નામ પ્રાદરમગ્નીય છે.

અને એ ધન્ય માનવને-શિખાવે પાઠ અન્થોને;

જની આદર્શવત્ પોતે-ત્યજીને સર્વ સ્વાર્થોને. ૧૬

વિવેચન—જન્ય મનુષ્યોને પ્રતિજ્ઞા પાલનનો પાઠ જે સર્વ સ્વાધીનો ત્યાગ કરીને તથા આદર્યવત્ જનીને શિખાવે છે તે માનવને ધન્ય છે. પ્રતિજ્ઞાને પાળીને જન્યજનોને કંઈ કહેવામાં આવે છે તેની જન્ય જનોપર સારી જસર થાય છે. પોતાના આચરણની જન્યો પર જેવી જસર થાય છે તેવી કુતર કહેલીથી જસર થતી નથી. ઈંગ્લીશમાં કહેવત છે કે—' Examples are better than precepts.' વિશ્વમાં પ્રતિજ્ઞા પાળક મનુષ્યો ઉત્પન્ન કરવા હેતુ તે પ્રથમ પેઠે પ્રતિજ્ઞા પાળક જનનું જોઈએ. દુનિયાની આગળ બોલવાની જરૂર નથી, પરંતુ બોલીને તે પ્રમાણે વર્તવાની જરૂર છે. સર્વ મનુષ્યોને કહેલી પ્રમાણે રહેલીની જરૂર છે. દુનિયા, મૌની એવા પ્રતિજ્ઞા પાળક મનુષ્ય પાસેથી પ્રતિજ્ઞા પાલનનો પાઠ શિખીને તેને જોઈએ આચારમાં મૂકે છે તેટલો જાણણી જાણથી આચારમાં મૂકી શકતી નથી. બોલીને તે પ્રમાણે વર્તી જતાવવાથી આદર્ય પુરુષ જની શકાય છે પરંતુ જકજકાટ કરવા માગથી આદર્ય પુરુષત્વ પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી. આ વિશ્વમાં બોલીને ફરી જાય એવા મનુષ્યોને પાર નથી, પણ બોલ બોલીને તે પ્રમાણે વર્તે એવા પુરુષો તે જાણે એક મળી શકે છે. ગુરૂ ગોવિંદસિંહના જે જાળકોને આરંજકેમ બાદશાહની આજ્ઞાથી સરદારે શીતમાં ચઢી ડીધા હતા પરંતુ બન્ને જાળકોએ પિતાના બોલ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા પાલન કરવામાં જરા માત્ર મુત્તુનો ભય ગણ્યો નહિ, અને શીતમાં ચણાધને આ નાશવંત ફેફસે ઠોડી ગયા. તેઓનું આ કૃત્ય સાંભળીને ગુરૂ ગોવિંદસિંહને આશ્ચર્ય સ્વયં ઝાલિ ઉઠ્યા. પરંતુ સાહેબની મરજી એવું ઉચ્ચારીને તે જાળકોને ધન્યવાદ આપ્યો. પ્રતિજ્ઞા પાલનમાં આ દ્રષ્ટાંત સમાન્ય ગણી શકાય નહિ. જે સુખે તે જાળકોએ સાહેબને—સામને—જપ્યા તેથી કદિ જાણ થયા નહિ. આ ઉપરથી સાર લેવાનો એ છે કે પ્રતિજ્ઞા પાળકોના જીવન ચરિત્રોથી તેઓ જન્યજનોપર સારી છાપ બેસાડી શકે છે. માટે સુત્ર મનુષ્યોએ સુખથી જીવજવ-જકજકાટ-ન કરતાં જે ને પ્રતિજ્ઞાઓ કરી હોય તેઓનું પાલન કરતું કે જેથી સ્વયમેવ વિશ્વ-

૧૨ એવો માનવજ શાદુકારજ છે પ્રતિજ્ઞા પાઠન વિના ખરું શાદુકાર-
લું પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી, જેની બોલીએ લંઘ નહિ-જે બોલ બોલીને
દર્શવાર ફરી જાય છે, તે શાદુકાર, રોક, પારખ-ખરેખરો બની
પડતો નથી. બોલીને તે પ્રભાવે વર્તકના પ્રભાવિક પણા વિના જગતમાં
શાદુકારીપણું પ્રાપ્ત થતું નથી. ખરેખરા શાદુકાર થવું હોય તો
પ્રતિજ્ઞા પાઠન રૂપ સત્યને પ્રભુની પેઠે માન આપી પ્રવચન બોલવે.
મહા પુણ્યના મુખમાંથી ને ને લેવ નીકળે છે તે પ્રતિજ્ઞા રૂપજ છે.
પ્રતિજ્ઞા પાઠનથી વિશ્વનો વિશ્વાસ મેળવી શકાય છે. " નામે રોક રળી
આય અને નામે ચાર માયો જાય " એવી જગતમાં કહેવત વર્તે છે.
તેમાંથી થયો જનુભવ દેવાનો છે. જે પ્રતિજ્ઞા પાઠન શુભ વિશ્વમાં
દેવીધ્યમાન દેવ નહીં તે કોયો ફૂંધીઆની લેવડ દેવડનો જાંતજ
આવી મયો હોત અને નાણા પ્રકરણ કે જેના માટે પશ્ચાત્ય વિદ્વાનો
તનુદ્ધ મહેનત ઉઠાવેને જનસમાજ જાગગ મૂકવા પુસ્તકોદ્ધાર,
પરેદ્ધાર, વિશ્વરોને તે વિષય માટે બહાર પ્રજા સન્મુખ રજુ કરે છે.
તેને પણ સદાને માટે લલિષ્ઠાર થયો હોત. વિશ્વાસ, પ્રતિજ્ઞા, વચન,
કેડ, Promises ઉપરજ જગતુને આધાર છે. પ્રતિજ્ઞા પાઠનથી
સર્વજ મનુષ્યેમાં પે.લનો વિશ્વાસ બેસે છે. તેથી બેહેલા બેહેને
પાજજામાં સ્વનામ સર્વજ વિશ્વમા પ્રસિદ્ધ થતાં સર્વ પ્રકારના અવધારમાં
શાદુકારી પડ પ્રાપ્ત થાય છે, અને તેથી જા.જી.વિકાસિ કાર્યોમાં વિષની
સદાવ મયો છે. તેથી તે માનવને વિશ્વના લોકો ધન્યવદ્ધ આપી શકે
છે. જગતમાં તેજ પ્રતિજ્ઞા પાઠનો સન્નવી રજા પડ કરવા અને શાદુ-
કારીશનું પ્રવરવદ્ધ અને અન્ય અનેને સ્થાનમૂત સદા ઉત્પન્ન
થાય છે એમાં જરા ધન્ય હક નથી રહ નામની વીરુ-જ અટક
પ્રતિજ્ઞા પાઠનેજ મયો છે.

મહો એ ધન્ય માનવને-વિષનિયો સદા ફોટી:

પ્રતિજ્ઞા પાઠને: બોલે-જાણનાને ત્વજ દૂરે. ૨૧

વિવેચન-જરો એ મનુષ્યને ધન્યવદ્ધ રહે છે કે જે બેઠો
મહાંતને દૂર કરી દે. વિષનિયો સદાને પ્રતિજ્ઞાને મયો

[illegible]

અહો એ ત્યાગી છે પૂરો-ત્યાગી મુખની સહુ આશા
પડેલાં હૃદ વેદીને-પ્રતિજ્ઞા બોલીને પાળે-૨૨

વિવેચન—જે મનુષ્ય જાણે મુખની સર્વ આશાઓનો ત્યાગ કરીને શીર્ષ પર પડેલાં સર્વ કષ્ટોને વેદીને પ્રતિજ્ઞા બોલીને પાળે છે, તે પૂર્ણ ત્યાગી છે. મુખની આશાઓનો ત્યાગ કરીને પ્રતિજ્ઞા પાળતાં ત્યાગીપણું પ્રાપ્ત થાય છે. મુખની આશાઓના ત્યાગની સાથે સર્વ પ્રકારની મમતાનો પણ ત્યાગ થાય છે. તેથી હૃદયમાં પૂર્ણ ત્યાગીપણું પ્રવેશે છે. પ્રતિજ્ઞા પાલનમાં સર્વ મુખની આશાઓનો હોમ કરવામાં આવે છે, તેથી પૂર્ણ ત્યાગી ખરેખર પ્રતિજ્ઞા પાળક થાય છે. શીર્ષ સુંઘવા માગ્યો જા રૂઢ વેશ પહેરવા માગ્યો ત્યાગીપણું પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી. પરંતુ પ્રતિજ્ઞા પાલનમાં મુખના આશાઓનો ત્યાગથી ત્યાગીપણું પ્રાપ્ત થાય છે. પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે ઇશુકકરનની પેઠે ફાંસીના લાકડા પર શીર્ષ સખવા જેવી પ્રવૃત્તિ કરવી પડે છે. પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં અનેક કષ્ટો પડતાં ઇંદ મિત્રો-સહાયકો પણ દૂર બસી જાય છે. સ્વામીની બનીને દુઃખમાં મુખ માની કટને પન્ય કાપવો પડે છે. પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે પહેલાથી ત્યાગી થવું પડે છે. જાણ્યોને કન્યા-એ ન જાપવી જેવી પ્રતિજ્ઞા પાળક તાજપુત સજાઓના શીરે અનેક કષ્ટો આવી પડતાં તેઓ જંગલે જંગલ ભટકવા પરંતુ મુસલમાન જાણ્યોને કન્યાએ જાપી નહિ. તેઓ એકના લે થવા નહિ તેથી તેઓનાં કુલ ઊપપુર સજાના સિલોદિવા કુલ માફક નબળાં છે.

મુખનો સાથે કરેલી પ્રતિજ્ઞાઓ માટે મિત્રો સાથે કરેલી પ્રતિજ્ઞાઓ માટે સ્વજન સાથે કરેલી પ્રતિજ્ઞાઓ માટે મિત્ર, મુર, બંધુ વિગેરેને આપેલાં વચનો પાળવા માટે કષ્ટો સહવાં પડે છે, પરંતુ કષ્ટોની પેલી રાર જતાં સત્ય મુખની પ્રતિજ્ઞા થાય છે, જેમાં જાંઘ માત્ર પણ સંશય નથી. પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં મૂર્ખાં ત્યાગી જનનારાઓ જા વિશ્વમાં સર્વત્ર મહાદેવરૂપ ગણાય છે. જાણે મુખને કુચ વહીને તેને લાલ મારીને શીરવીર મુરો પ્રતિજ્ઞા ટેક-વચનને પાળી શકે છે. પ્રતિજ્ઞા પાળક મનુષ્ય તે:પ લંકુક, તરવાર, ફાંસી, સિંહ, જામિ, જામિ કે.કમી વસ્ત્રો

પ્રશન્નતા તેજ ખરેખરી દિશ્યતા છે. ત્યાં સુધી મનમાં ભય હોય ત્યાં સુધી ખરી કસોટીના પ્રસંગે પ્રતિજ્ઞાથી જાણ થવાય છે. મનમાંથી ભીતિ પલાયન થવાની સ્થિતિ અદ્વિતીય જાણ ખીલવા માટે છે. ભયાદિ વાસનાઓનો સર્વથા નાશ કરવો જોઈએ. એટલી પેટે નિઃપ્રત્યેક મન થવાથી બેઠેલા બેઠેને યાજવામાં અડગ રહી શકાય છે. ચાર વેદાનું અવલુ, પડન, કરવામાં આવે; એકસો ને આડ ઉપનિષદો ભણવામાં આવે; અઘાર પુરાણ, કુરાન, બાઈબલ, અને ઇતરેતર પુસ્તકોનું મનન કરવામાં આવે પરંતુ ત્યાં સુધી મનમાં ભયાદિ હોયનું વાતાવરણ છે ત્યાં સુધી આત્મવીર્ય શુદ્ધિ શક્યું નથી. આત્મવીર્યને રક્ષાત્વીને પ્રતિજ્ઞા યાજવી હોય તો વિરેદ્ધી જનકની પેઠે સ્વાપંચ કરવું જોઈએ. મહા સુદ્ધાદિ પ્રસંગોમાં સુરોપી સન્ધ્યેને સ્વપાદ નીચે લાવનાર વીર રત્ન નેપોલીયન બોનાપાર્ટની પેઠે નિર્ભય મન કરવું જોઈએ. તોપના બોનાપાર્ટની ઉઠેલી ધજને તે આત્માપત્રે લખેલા તેના માટે બ્લોટીંગના રંગને કાઢી દેતો દેતો. તોપના બોના તેના હૃદયને કષાયમાન કરી શકતા નહિ. નેપોલીયનની પેઠે ભયાદિ વાતાવરણથી રહિત મન કરીને બેઠેલા બેઠા યાજવાને સદા શૂરવીર બનવું જોઈએ. ઉત્તમ પુરુષોના વચનમાં—જી-હામાં—આખા વિશ્વનું સામાન્ય વસે છે. કારણ કે જો તેઓ પ્રતિજ્ઞા જાણ થાય તો વિશ્વમાં સત્યનું તંત્ર તુટી જાય અને અસત્યનું ભેર સર્વ સ્થળે ઘણું જાય. પરંતુ વિશ્વના નિયમ પ્રમાણે મૂન-વર્તમાન—જને ભવિષ્યમાં પણ સત્ય અને અસત્ય તો સાચું રહેવાનાં. માટે બેઠેલા વચનોની કિંમત સમજવી જોઈએ.

અહો એ સ્વાર્થ વિધાના—અની કીડા વણું ત્યાગે;

કરે નિજ આત્મની હાનિ—કરે ન સ્વોત્તતિ સાચી. ૨૪

વિવેચન—અહો એ સ્વાર્થ રૂપ વિધાના કીડા બનીને બેઠેલા બેઠેને ત્યાગે છે તે પોતાના આત્માની હાનિ કરે છે અને સાચી સ્વાન્નેતિ કરી શકતા નથી. સ્વાર્થ કીટકો સત્ય સ્વાન્નેતિના ચન્દ્રમાં એક પત્રનું પણ મૂડી શકતા નથી. સ્વાર્થની આસપાસીમાં સપાડાયેલા

પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે પ્રાણત્યાગ એ ઉત્સવ સમાન જ્ઞાનન્દપ્રદ કર્તવ્ય સમવ્યય છે અને પ્રતિજ્ઞા પાલનથી સત્ય સ્વોન્નતિ સ્થાપી શકાય છે એમ જગજીહેર કરવામાં આવે છે.

પ્રતિજ્ઞા ભંગ જે કરતા-ખરા તે ભંગીઓ જગમાં,
પ્રતિજ્ઞા ત્યાગ રૂપ વિધા-વદનમાં જે ગ્રહે પાછા-૨૫

વિવેચન—જમતમાં, હિંદુસ્થાનમાં વિંડાના ઉપાડનારાઓને ભંગીઓ કહેવામાં આવે છે. ભંગીઓ નીચે ગણાય છે. પરંતુ રાત્રીઓ ક્યે છે કે તે ભંગીઓની જાતથી ભંગીઓ છે પરંતુ વાસ્તવિક ભંગીઓ તો જેઓ પ્રતિજ્ઞાએ-(બિલેલા બોલને) પાળતા નથી તેજ બહુવા. જાતિથી ભંગીઓ વિધાના ટોપડાને ઉપાડીને નગર-ગામ-વા શહેર બહાર ફેંકી દે છે, અને પ્રતિજ્ઞા ભંગથી બનેલા ભંગીઓ તો પ્રતિજ્ઞા ત્યાગ રૂપ વિધાને પાછી મુખમાં ગ્રહણ કરે છે. અહાહા ! આ તેઓનું ભંગીપણું તો આશ્ચર્ય ઉપજાવે એવું છે. આ વિષે તેઓને ભાગ્યેજ ખ્યાલ હોય છે. જ્યાં જ્યાં નજર પડે ત્યાં ત્યાં આવા પ્રતિજ્ઞા ભંગ ભંગીઓનો બજાર તો ખુરેલો સમજવો. તેમાં દાખલ થવાને પાસગી જરૂર દેતી નથી. એક વખત પ્રતિજ્ઞા-કોલ, વચનનો ભંગ કરો એટલે તમે પણ તે બજારના મેખર ચર્મ ચૂક્યા સમજવા.

શુભ કાર્યો કરવા માટે વા કોઈને વિદ્યાર્થી ભંગ નહિ કરવા સંબંધી વા રહસ્ય ભંગ નહિ કરવા સંબંધી આપેલી પ્રતિજ્ઞાથી ભણ ચર્મગમે તેવા ચોંડના વા રાજાના વા અધિકારીના વેશમાં સહેવા છતાં ભંગીના કરતાં વિશેષ ઉત્તમ જીવન તો નથીજ એમ ખસ સમજવું. ભલે-પ્રાતાકાળે ચાના કપ ઉડાવો, માલ મિલાસ ખાવો, ચિફ્ટ મેમાંથી દૂર નહિ મૂકવાની બાધા હો, પરંતુ રાત્રિ દિવસ તમારા હૃદયમાં પ્રતિજ્ઞા ભણ રૂપી કીટો સદા હૃદયને કોતરી ખાયો એમાં ભવલેશ શંકા નથી. આ વાત અનુભવ સિદ્ધ છે, એવું તેઓને સદા માત્રુમ પડે છે, પણ સ્વાર્થ તેઓને અધે બનાવે છે. મનુષ્યોએ વચન આપતાં પૂર્વે હબર વિચાર બરકે કરોડો વિચાર કેયાં

પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે પ્રાણત્યાગ એ ઉત્સવ સમાન જ્ઞાનન્દપ્રદ કર્તવ્ય સમજાય છે અને પ્રતિજ્ઞા પાલનથી સત્ય સ્વોન્નતિ સંપત્તિ શક્ય છે એમ જગજીવેશ કરવામાં આવે છે.

પ્રતિજ્ઞા ભંગ ને કરતા-ખરા તે ભગીઓ જગમાં,
પ્રતિજ્ઞા ત્યાગ રૂપ વિધા-વદનમાં ને ગ્રહે પાછા-રૂપ

વિવેચન—જનતમાં, હિંદુસ્થાનમાં વિધાના ઉપાડનારાઓને ભગીઓ કહેવામાં આવે છે. ભગીઓ નીચ ગણાય છે. પરંતુ સગીઓ કહે છે કે તે ભગીઓની જાતથી ભગીઓ છે પરંતુ વાસ્તવિક ભગીઓ તો જેઓ પ્રતિજ્ઞાઓ-(બહેલા બોલને) પાળતા નથી તેજ જણવા. જાતિથી ભગીઓ વિધાના ટોપલાને ઉપાડીને નગર-ગામ-વા યકેર બહાર ફેંદી દે છે, અને પ્રતિજ્ઞા ભંગથી બનેલા ભગીઓ તો પ્રતિજ્ઞા ત્યાગ રૂપ વિધાને પાછી મુખમાં ગ્રહણ કરે છે. જહાહા ! આ તેઓનું ભગીપણું તો આશ્ચર્ય ઉપજાવે એવું છે. આ વિષે તેઓને શાસ્ત્રીજી ખ્યાલ હોય છે. જ્યાં જ્યાં નજર પડે ત્યાં ત્યાં આવા પ્રતિજ્ઞા ભંગ ભગીઓનો જાકાર તો ખુલ્લો સમજાયે. તેમાં દાખલ થવાને પાસની જરૂર હોતી નથી. એક વખત પ્રતિજ્ઞા-કેશ, વચનનો ભંગ કરો એટલે તમે પણ તે જાકારના મેગ્નર થઈ ચૂક્યા સમજવા.

શુભ કાર્યો કરવા માટે વા કોઈને વિશ્વાસ ભંગ નહિ કરવા સંભળી વા રહસ્ય ભંગ નહિ કરવા સંભળી આપેલી પ્રતિજ્ઞાથી ભણ યજ્ઞક્રમે તેવા ચોકના વા રાજાના વા અધિકારીના વેશમાં રહેવા છતાં ભગીના કરતાં વિશેષ ઉત્તમ જીવન તો નથીજ એમ ખાસ સમજવું. ભલે-પ્રાણકાંતે ચાના કપ ઉડાવે, માલ મિલત ખાવો, ચિરૂટ ઓમાંથી ફર નહિ મૂકવાની જાણ હો, પરંતુ સત્તિ સ્વિસ વખરા દૃઢ્યમાં પ્રતિજ્ઞા ભંગ રૂપી કીટો સદા દૃઢ્યને કોતરી ખાયો એમાં કશુંકેય યોગ નથી. આ વાત અનુભવ સિદ્ધ છે, એવું તેઓને સદા માણુમ પડે છે, પણ સ્વર્થ તેઓને બંધ બનાવે છે. મનુષ્યોએ વચન આપતાં પૂર્વે હંધર વિચાર ભડકે કરોડો વિચારકેશ

છે, તે જન્યના પર સ્વમન આધિન રાખે છે, તેનામાં વિચારોની સ્થિતિવારી તે આખી દુનિયામાં ધૂમકેતુ સમાન ભયંકર થઈ પડે છે. સ્થિતિ મનના મનુષ્યો કદાપિ પ્રતિષ્ઠા કરે છે, પરંતુ તેઓના વિચારો પાણીના પરપોટાની જેમ સ્થિતિ હોવાથી તેઓની કરેલી પ્રતિષ્ઠાઓ, આપેલાં વચનો, જળતર ય જેમ સ્થિતિ નિવડે છે અને તેથી તેઓ દેશને, રાજ્યને, સમાજને, સંઘને, કુટુંબને અને મિત્રોને ભયંકર થઈ પડે છે. માટે સ્થિતિ મનના મનુષ્યોની પ્રતિષ્ઠાઓથી અને તેમને આપેલાં વચનોથી ચેતીને વર્તવું જોઈએ. સ્થિતિ મનના મનુષ્યોમાં શીર્ષની મંદતાને લીધે, તેઓની પ્રતિષ્ઠાથી જન્ય મનુષ્યોને ઘણું દેહવું પડે છે. સ્થિતિ મનના મનુષ્યો સઘમાં મિત્ર બને છે અને સઘમાં શત્રુ થાય છે. તેઓ ગમે તેવા દુરનિશ્ચયથી કાંઈ કહે તોપણ તે પાળી શકતા નથી. અમુક વખતે અમુક કાર્ય કરી શકે. અમુક વખતે અમુક વાતને નહિ પ્રકાશું, હંત્યારી અનેક બાજતોનાં વચનોને સ્થિતિ મનુષ્યો આપે છે; પરંતુ જલ્પ દિવસના સમાગમથી તેઓની પ્રતિષ્ઠાઓની-મોલોની ઘટતાથી તેઓ સ્થિતિ મનના છે તેમ સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. શત્રુના મિત્ર બનનારા “સણે રૂદ સણે તું-ટ” એવા સ્થિતિ મનના મનુષ્યોની પ્રતિષ્ઠાઓ પર અને આપેલાં વચનો પર વિશ્વાસ રાખવો તે મરદન પર તરવાર મૂકવા બરાબર છે.

જેની પ્રતિષ્ઠાઓ-બોલેલા બોલો, વચનો-ફરે છે તેનું કયું અને માનું સર્વ ફરે છે. જેની પ્રતિષ્ઠા ફરે છે તેનું સર્વ ફરે છે. નીચમાં નીચ મણતો મનુષ્ય હોય પરંતુ પ્રતિષ્ઠા પાળવામાં એકો છે તો તેનું જીવન ઉત્તમ થાય છે, પરંતુ જે ઉચ્ચજાતિનો જ્ઞાનદાન મનુષ્ય જણાતો હોય અને વચન પાળવામાં સ્થિતિ મનનો છે તો તેનું સર્વ જીવન-અમાનુષી છે. કેમકે વચન આપીને ન પાળવા કરતાં પ્રથમથી વચન નહીં આપવો તે દુષ્ટ દરજ્જે ઉત્તમ છે. કે જેથી જન્ય મનુષ્યના હૃદયનો ઘાત તો ન કરી શકાય. મનુષ્યોએ યાદ રાખવું કે જેઓની પ્રતિષ્ઠાઓ ફરે છે, એઓ બોલેલા બોલને શુંકની સામે જતી જાય છે, તેઓ કોઈના ઘવા નથી અને તલુકાજમાં કોઈના ઘવાના નથી. આ

પ્રતિજ્ઞા પાળકોની ઉત્પત્તિ તેટલે ઝારો જગતની
નિતિ ધરેલી સમજવી. જે સમયનો વિચાર કરી દૂર રહે છે
પ્રતિજ્ઞા પાળનથી જાણ થાય છે, એટલુંજ નહિ પરંતુ વિશ્વમાં સર્વ
તત્ત્વથી જાણ થાય છે. એવજોષ પામીને પ્રતિજ્ઞા પાળનમાં કટિબદ્ધ
થવું જોઈએ.

વચન આપી ફરી તાવે-કરે બોલ્યું અબોલ્યું ને,
ઉતારી કૃપમાંહિ તે-ઉપરથી દોરડું કાપે—૨૮

વિવેચન—જે મનુષ્ય વચન આપીને ફરી ભય છે, અને
પોતાનું બોલ્યું અબોલ્યું કરે છે તે અન્ય મનુષ્યને કૃપમાં ઉતારીને
ઉપરથી દોરડું કાપી નાખનાર બાણવો. વચન આપીને ફરી જવું તે
તે મહા અપરંપર છે. બોલ્યું અબોલ્યું કરવું તે જીવતાં મરણ જેવું છે.
વચન આપીને ફરી જનાર મનુષ્ય છતાં મનુષ્ય નથી; અને તે બેલ-
નાર છતાં બોલણો છે. કેમકે વચન આપીને વિશ્વાસી બનાવી પશ્ચાત્ત-
વચન જાગ કરી તેને દુઃખના ખાડામાં ઉતારવો તે ક્રોધ રીતે યોગ્ય છે
જ નહિ. મનુષ્ય જીવનના આસોશ્વિસ સમાન વિશ્વવ્યવહારમાં પ્રતિજ્ઞા
પાળન પ્રવૃત્તિ છે, તે પ્રવૃત્તિનો હોપ થતાં વિશ્વવ્યવહારની અને ધર્મ
વ્યવહારની હાનિ થાય છે. વચન આપીને ફરી જનાર મનુષ્ય પોતાનો
વિશ્વ સારનો સંલંઘ કાપી નાખે છે અને તે પ્રમાણિકતામાં-પૂરે મૂકે
છે. “બોલો તો કશાપિ ન ફરો.” નહિ તો મૂક્યાવ મહણ કરો તરવા-
રનો ઘા રૂકે છે પરંતુ જે વચન આપીને ફરી ભય છે અને સાધ્યાને
અબોલ્યું કરે છે તેનો ઘા, વાણી વિન્યાદિ મલમ પદાર્થો પણ રૂકવો
નથી. માન મરવજાને અખાડામાં દેંડી દેડને પ્રતિજ્ઞા પાળવી જોઈએ.

કરે લાખો પ્રતિજ્ઞાઓ-જીવાનો બાળ ને વૃદ્ધો
પ્રતિજ્ઞા પાળતા વિરલા-હૃદયને વાણીની ટેકે—૨૯

વિવેચન—યુવકો, વ્યગ્રકો અને વૃદ્ધો લાખો પ્રતિજ્ઞાઓ કરે
છે પરંતુ તેમાંથી વિરલા મનુષ્યો હૃદય અને વાણીની ટેકે પ્રતિજ્ઞા
પાળી શકે છે. મનુષ્યો, દરરોજ, મહીને વા વર્ષે અમુક પ્રસંગે પામીને

અનિષ્ટા પાતવા માંડિ-ખરી કિમત માનવની
ખરી આમાણની કુચી-અનિષ્ટા અદ શકર છે-૩૦

[illegible]

प्रतिज्ञा युक्ति निःसरणी-प्रतिज्ञा शक्तिमयदेवीः
प्रतिज्ञायां पडे तेनो-बनिषात न यतो शतधा ३१

વિવેચન-મહાશ્વરતના શુદ્ધમાં જ્યદ્રવને દિવસના છેલ્લા
 મુખી આરવાને જન્યને પ્રતિજ્ઞા કરી હતી. તે ખરી રીતે પાળી
 હતી. મહાશ્વરતના શુદ્ધમાં માન્ડીવધન્વા જ ખરેખરો નાયક હતો.
 મહાશ્વરે જેવાએ પણ જેનું સ્વરૂપિપણું કર્યું અને જન્યને
 પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં સહાય કરી. ખરેખર પરમાત્માની, સન્ત
 આત્માઓની મહેરબાની હોય છે તેમજ કરેલી પ્રતિજ્ઞાઓ સિદ્ધ થાય
 જન્યના જેવી પ્રતિજ્ઞા કરનારા અને પાળનારા તો વિરલા મનુષ્યો
 દુનિયાએ જણાય છે. રાજકુલતિલક, વીરભેડ, મેવાડેશ્વર, રાજપુત
 યાનના સત્તા ઠોઢીનૂર મહાસણા પ્રતાપસિંહના નામથી જાણ્યેજ
 મહાશ્વરતવાસી જનજવ્યો હશે. જ્યારે જ્યારે કોઈપણ કેશ
 ઉપર, રાજ્ય ઉપર, કોમ ઉપર, સમાજ ઉપર, વા વ્યક્તિ ઉપર,
 જનસમૂહના વા સંકેત જાણી પડે છે. ત્યારે તેનું રક્ષણ કરવા માટે
 કંઈક જસામાન્ય વીર પુરુષોનો ઉદ્ભવ થાય છે. જ્યારે જાણી
 જાણીને કાળમાં ધર્મ અને દર્શનશાસ્ત્રનાં સૂક્ષ્મ તત્ત્વોનું અનુસંધાન
 કરવામાં યુગાવા હતા, તે સમયે પણ વીરધર્મ અને શુદ્ધનીતિનો
 ઉત્તર કરવામાં પછાત પડ્યા નહોતા. જર્વાચીનસમયમાં પણ તમા
 પ્રતાપસિંહ, રેવિંદસિંહ, શિવાજી જેવા મહાપુરુષોની કીર્તિનાં
 દર્શાવે એકાં મળ્યો નહિ. અને જે દર્શાવે મળ્યો તે વાંચ્યાથી
 જાણ્યેની વીર પ્રતિજ્ઞાનું ઉત્તરોત્તમ દિશ્વર્યન થયા વિના
 રહેશે નહિ.

મહાપુરુષોનું એક મુખ્ય લક્ષણ એ છે કે તેઓ પ્રથમ જાહું
 વિચાર કર્યા પછી કોઈ પણ કાર્ય કરવાની પ્રતિજ્ઞાનો નિશ્ચય કરે છે,
 અને જ્યારે કોઈ કાર્ય કરવાનો નિશ્ચય થાય છે ત્યારે જ્યદ્રવની કોઈ
 ચકિત કિંવા વિધિ તેના કર્તવ્યમાનમાંથી તેને વિચલિત કરી શકતાં
 નથી. મહાવીર પ્રતાપે જે સમયે દ્રવ પ્રતિજ્ઞા કરી કે દેશના રાત્રી
 મોગલોના હસ્તમાં સ્વદેશ, અને સ્વધર્મનું વેચાણ કર્યું નહિ; તે
 સમયે મહાન પરાક્રમશાળી, પ્રભાવિષ્ણુ જાગરણકર્તા સિંચાળ, અર્થ
 જાગ, અને પ્રયંચલજ તેમની રહાએ નિર્ભય થઈ પડ્યું. મોગલ આર-

જગ કર નહિ અભિમાન, ઇન્દ્રિય પુલાઈને વચનનો જંગ ના કર
આ વિષયને તાન દૃઢ્યના પળે પળે પારણ કર.

પ્રતિજ્ઞાઓથી પડેલાઓ, જગત્માં અન્યને પાડે;
કદી ના સંગતિ કરજો, થશે સંગત અસર તેની. ૪૪

વિવેચન—પ્રતિજ્ઞાથી પતિત મનુષ્યો જગત્માં અન્ય મનુ
ષ્યોને પાડે છે. હે મનુષ્ય ! એવા પ્રતિજ્ઞાથી પતિત મનુષ્યોની સંગત
કર નહિ. તેઓની સંગતિથી તેઓના વિચારો અને પ્રતિજ્ઞા પતિત
આચારોની ત્હને અસર થશે. જેવી સંગતિ તેવી અસર થઈ. થાય
છે અને થવાની. જેવો મંગ તેવો રંગ બેસે છે. પુસ્તકો કરતાં
સંગતની અસર વધારે થાય છે. પ્રતિજ્ઞાપાલન, પ્રતિપાદક પુસ્તકો
કરતાં પ્રતિજ્ઞાપાળક મનુષ્યોની સંગતિથી પ્રતિજ્ઞાપાલન કરવા માટે
અત્યંત અસર થાય છે. પ્રતિજ્ઞા પાલનથી શ્રદ્ધ થયેલા મનુષ્યોની
સંગતિથી વિજળી કરતાં પણ અધિક ઝડપથી પ્રતિજ્ઞાશ્રદ્ધતાથી
અસર થાય છે. ‘એક શ્રદ્ધ થયેલ સોને શ્રદ્ધ કરે અને એક મુધરેલો
સોને મુધારે’ એમ જે કહેવામાં આવે છે તે સત્ય છે. પતિતતા ધર્મ-
પાલનરૂપ પ્રતિજ્ઞાથી શ્રદ્ધ થયેલ શુભરાતના રાજા કરતાં
શક્તિએ સ્વધર્મનો ન્યાય કર્યો, અને પોતાની પુત્રીને પોતાના
અનુ કરવા પકડી મંગાવી. હજારો સ્વદેશીઓના રક્તની નદી
વહેતી. હિંદુધર્મનું સત્યાનાથ વાળી નાખ્યું. ભારત પરદેશી
બ્રુહ્મી બેટીઓમાં સંકટાઈ ગયો. પતિતઃ પાતયતિ સર્વમ્ ! આ
સર્વાંયો સત્ય છે એક નાક કપાયેલ મનુષ્ય સોના નાક કપાવીને,
જેના કરે છે. પ્રતિજ્ઞાઓ, ટેક, વચન, શ્રદ્ધાઓ,
ત્યાં ત્યાં રાફડો મે. પરંતુ પ્રતિજ્ઞાઓનું
તેટલા અદ્ય.

પ્રીતિમાં મારે. તે પ્રમાણે પતિત મનુષ્ય જન્યોને ડુબાડવાના
માર્ગો કરે છે પ્રતિજ્ઞાના દ્વાષ્ટાનો રસ રવાદયો બેચ-વીર,
દુરોનાં જાણ્ય છે. હે મનુષ્ય ! ! ! તું કદાપિ પ્રતિજ્ઞા પતિત
સંગત કર નહિ. પડતો મનુષ્ય જન્યને પાડે છે કહેવન છે
ડુબાડે અને પડતો પાડે." ગમે તેવી પ્રતિજ્ઞામાં મનુષ્ય સંગ
તો પણ પ્રતિજ્ઞાથી પતિતની સંગતિ કરતા અવશ્ય પડવાનું
પૃથુસજ્જ ચોદાણુનો પ્રધાનપુત્ર વિજયસિંહ પોતે સ્વદેશ
પ્રતિજ્ઞાથી બ્રહ્મ થયો, અને તેની સંગતિ કરનારાઓને તે
જાંબા અને લીંબડા બન્ને એકજ સ્થાનમાં ઉછરી મે
હોય છે અને પરસ્પર બન્નેનાં મૂળ ભેગાં બોલ્યોત મધ્ય
છે, તો લીંબડાની સંગતિથી જાંબાની ઠેરીની મીઠાચમા દેરકા
પતઃ ંરસ્તય નિવસ્તય દુન્દિવિમમાગવાઈ મૂલાર્ક, સંસ્
ળટો ંરોનિવસળં પત્તો ॥ વચન ભંગ કરનારાઓને તો સો
નમસ્કાર કરવાની જરૂર છે.

વચનની ટેક ધરવાનું, શિખ્યો નાતો શિખ્યો તું શું
પ્રતિજ્ઞા પાળનાં શિખ્યો, શિખ્યો ત્યારે સકળ બીલુ

વિવેચન:—હે આત્મનુ! જો તું વચનની ટેક ધર
શેખ્યો તો જન્ય શું શિખ્યો ? અર્થાત્ કાંઈ પણ શિખ્યો ન
પ્રતિજ્ઞા પાળવું એમ શિખ્યો તો જન્ય સર્વ કળા શિખ્યો
કારે અવશ્ય જાણવું. આમયે, ચાર વેદ, એકસો આઠ ઉપનિષદ,
મધ્યભલ, વિગેરે જન્ય પુસ્તકો વાંચીને, વિજ્ઞાનાદિ અનેક વિષ
ભ્યાસ કરીને મહા વિદ્વાન ગણાયો હોય તો પણ જો પ્રતિજ્ઞા
તું ના શિખ્યો તો તું કાંઈ પણ શિખ્યો નથી. કદાચ પુસ્ત
ભ્યાસ કરીને મગજના જ્ઞાનતંતુઓને યકવી નાખી મહાશિ
કે તું પ્રખ્યાત થયો. હોય તોયમ વચન પાળવાનું હૃદય શિ
તેં મહું નથી તેથી ત્હારું સર્વ પ્રકારનું લીધેલું શિશુ
છે, અર્થ છે, કિમત વગરનું તે—કાંઈ વગરનું તે—

ફરી ભત્રીજી જમણડી ને, પ્રતિજ્ઞા બોલીને સહુમાં:
અહો મો જાણ સંપિણી, રહે ત્યાં ભય કહો કેવો? ૪૬

વિવેચન—પ્રતિજ્ઞા બોલીને ને જાણ સહુમાં પ્રસંગોપાત ફરી ભય છે તે જાણ ખરેખર કાળીનામણના જેવો છે. જોવી જાણને જ્યાં વાસ છે ત્યાં ધણેભય રહેલો છે. પ્રતિજ્ઞાબોલીને ફરી જાણડી જમણડીને સંપિણીની ઉપમા આપવામાં આવે છે તે ખરેખર યોગ્ય છે. સંપિણી જ્યાં રહે છે ત્યાં લોકોને ધણેજ ભય રહે છે. સંપિણી જેને કરડે છે તેનો નાશ કરે છે. તદ્વત જાણડી સંપિણી ને મુખમાં રહે છે, તેનાથી આશુ વિશ્વ ડરતું રહે છે, અને જાણડી સંપિણી જેને કરડે છે તેનો નાશ કરે છે. નિત્યાત્મમુખ તો જાણી નામણીને જાણવામાં જ છે. સતપુરુષો કદાપિ સ્વજાણને સંપિણી બનાવતા નથી. માટે જન્મ મુક્તિમુખ્યેએ પ્રતિજ્ઞાથી ફરી જાણને કદાપિ સ્વજાણને કાળીનામણ બનાવવી જોઈએ નહિ. જેના મુખમાં પ્રતિજ્ઞાથી જાણડી જમણડી રૂપ સંપિણી વસે છે, તેને કદાપિ જાણીને બેસવાને વખત આવતો નથી. દરેકમુખ્યે હૃદયમાં જાણ બોલવાની દેવ પાડવાથી કદાપિ જાણ, સંપિણી બનવી નથી. કાલથી ફરીજાણડી જાણડી સંપિણી જ્યાં વસે છે ત્યાં સદાકાલ અચાંતિ અને ભયનો વાસો છે, જેવું જાણીને મુક્તિમુખ્યેએ જોલેલા જાણથી ફરી ન જતું જોઈએ.

શરીરો નહિ અમર રહેતાં, મનુષ્યું તે ભિન્ન થાવાનું;
જગતની લાલચો છોડી. પ્રતિજ્ઞા પાળજો પૂરી. ૪૭

વિવેચન—પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે ખાસ ઉપદેશ આપવામાં આવે છે. મનુષ્યોનાં શરીરો અમર રહેતાં નથી. સમયપાતુની જાણકારી બનેલી છે. આત્માને જે જે પુદ્ગલોએ મનુષ્યું છે તે જોઈવિષ સિન્ન થનાર છે. કોઈનું શરીર સદાકાલ રહું નથી અને રહેવનું નથી. તો પછી શરીરની મમતા ધારણ કરીને પ્રતિજ્ઞાથી જાણ થવાની જરૂર છે? અવજન કાંઈ પણ જરૂર નથી. પ્રતિજ્ઞા નહિ.

[illegible]

यदा मेरुः श्वाभक्षिपत् । भगवान्निनिम्बः ।

समुद्रा, अर्थात् वनस्पति, जल, आदि।

धैर्यं गच्छत्यन्तं इमणि रम्यं ॥३८॥ ३८.

शरीर का वाता रुग्णलभकणाग्रवत् ॥

[illegible]

વૈવચિકપદ્યો કરતાં સ્વપ્રતિજ્ઞા વચન ટેકની ધણી અમરતા,
યોગિતા અને આવશ્યકતા છે, એવું ખાસ લક્ષમાં રાખવું જોઈએ.
કવજન દરીથી ટીમદ્ ભનુંદરિના વેરાગ્યશતકનું વાચન કરીએ
હો મનુષ્યની દેવી સ્થિતિ છે, તેનો તો જરા ધ્યાન કરો ? નિશ્ચિંત
દીઆદોરની માફક, રાસભની માફક ભાર વહન કરતાં છતાં પણ
જોકવખત નીચેના શ્લોક તરફ ધ્યાન આપો.

કૃત્તેણામેધ્યમધ્યે નિયમિતતનુભિઃ સ્પર્ધયતે ગર્ભવાસે,
ગાન્નાયિશેઠદુઃસ્વભવિકરવિપમો યૌવનં ચાંપમાંગઃ ।
નાર્ગિણામપ્યવદ્ધા વિલસન્તિ નિયતં વૃદ્ધભાવોપ્યસાપુઃ,
મેંગારે રે મનુષ્યા ! યદતયદિ મુરં મ્યન્યમપ્યસ્તિ કિંચિત્ ॥

જાહા ખરેખર આ સંસારમાં નિશ્ચલ મુખ નથી. પ્રતિજ્ઞા પાળ
વામાંજ મુખની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે; કારણ કે પ્રતિજ્ઞા પાલનથી હૃદય
પુશ્કિત થાય છે, આનંદ પામે છે, અને તેથીજ સંસાર મુખમય બને
છે. પ્રતિજ્ઞાનું પાલન; જતન. સેવન, તેજ વાતુસ્થિતિ તપાસતાં અતિ
મયુર છે. પ્રતિજ્ઞા પાલનની મુલાકાત મનુષ્યના હૃદય ઉપર પ્રસરાવી દે છે.

દેશમુખ્ય !!! તું જન્મત સંભંધી અર્થાત્ જન્મતાના પદ દો સંભંધી
જે જે હૃદ લાગ્યો તપનના હાથ તે તે હૃદયસ્થાનાને વન કરી
તોજ પ્રતિજ્ઞાપલનપરંમાં પ્રવર્તીશ તો ત્યારેને દૂર દેશી
હૃદને પ્રતિજ્ઞા પાળવી જોઈએ. પ્રતિજ્ઞા પાળવાથી અનેક પ્રકારનું મુખ
થાય છે જાત્માની શક્તિયોનો વિશ્વાસ થાય છે. માટે જન્મતુલ્ય પદ-
દેની લાલચમાં ન દસતાં પૂર્ણપણે પ્રતિજ્ઞા પાળ. પ્રતિજ્ઞાનું સ્મરણ
સ્વર્ગમેવ તને જલ્દે.

નપુંસક-ને ગળાવાનો, પ્રતિજ્ઞાથી હઠે પાછો
પ્રતિજ્ઞા તો હરે કીધી, પછી એ માનવી શાનો ? ૪૮
પ્રતિજ્ઞાની ખરી દેહે, વધે છે નેક માનવનો;
પડે વિશ્વાસ તેના બહુ, હરે એ કાંઈ પાદેલાં. ૪૯

મનુષ્યોએ પ્રતિજ્ઞા પાળતી કરવા માટે અને તેથી જગતમાં વિશ્વાસ
 રાખવા માટે સ્વર્ગવૃત્તિ કરવું જોઈએ. નિવશિત પ્રતિજ્ઞાને ઉચ્ચ
 કાર્યો કરવાને વિચાર કરવો જોઈએ.

પ્રતિજ્ઞાને ત્યજે હીર, વિપત્તિયો પડે ત્યારે:
 વિપત્તિયો સહી પૂરી, પ્રતિજ્ઞા પાળતો શૂરો. ૫૦

પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ પાળકની, ચરણ ધૂણી જ પૂજાતી;
 અહો તે ધૂણીમાં પણ કંઈ, ભરાતું સત્ત્વ પૂજ્યજ છે. ૫૧

વિવેચન—ત્યારે શીર્ષપર વિપત્તિયો આવેને પડે છે, મૃત્યુ
 સંકુલ નર્મણ કરીને ઉતું રહે છે, ખાવા પીવાના સાંસા પડે છે, મનુષ્ય
 સંયોગે કરી જઈને પ્રતિજ્ઞા દેખાય છે, સ્વપ્નમુદ્ધા મનુષ્યો સામા
 યજ્ઞમાં પેસીને યજ્ઞ ગમે છે, શીતાતપનાં કડીન અસહ્ય દુઃખો સહન
 કરવાં પડે છે, હોઠો પિકાર આવે છે, કોઈ મનુષ્ય પણ પેતાને
 અન્નસન આપવા એક યજ્ઞ તો યું પણ એક યજ્ઞની વર્ગણા આવ
 પણ કહેતો નથી. હોઠો પેતાની હાંસી કરે છે અને અધિ, વ્યાધિ,
 અને ઉપધિથી રોગો જીવનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે. મનુષ્ય પાસેથી
 હૃદયી દેવી વિદ્યાવિગરી માગીને પડાયન કરી જાય છે. જો કે મનુષ્ય
 તેનો તે છે, તેજ હંદ્રિયો છે, તેજ નામ છે છતાં મનુષ્ય ધનરહિત
 થતાં નાશરો, વિચિત્ર બની જાય છે. ભૂતદરિ કહે છે કે—

તાનીન્દ્રિયાણિ સરુલાનિ તદેવ નામ,
 સા હુદિરપ્રતિજ્ઞા રચનં તદેવ ।
 અર્થોપ્પણા વિરહિતઃ પુરુષઃ સ एव,
 ત્વન્યઃ ક્ષણેન ભવતીતિ વિચિત્રમેતન્ ॥

અહા હૃદયીદેવીની કૃપા અહોકાંકિ છે. પરંતુ પ્રતિજ્ઞા દેવી તો
 તેથી અધિકપદ મનુષ્યના હૃદય ઉપર ધારણ કરીને સ્વર્ગની મિદિ
 નિસરણિ પ્રાપ્ત કરવાને મનુષ્યના જીવનને ઉત્તેજિત કરે છે. અત્યારે

કાચ છે. જાત, ટેક, પ્રતિજ્ઞાપાતકોનાં જ્યાં શરીર પડ્યા છે તે
 તેશને તે હોઠો લીધે માનીને પૂરે છે, વહે છે. જાય છે. ત્યાંના
 જાન્દોલનેને દુઃખપુટમાં ઉતારે છે. લીધેની ઉત્પત્તિ ખરેખર
 મહાપુરુષેના સ્પર્શ તથા શરીરત્યાગ વિનરેથી રહ્યું છે.
 છે. હિંદુશ્યાનમાં ટેકીલાવનધારી પ્રતિજ્ઞાપાતક યજ્ઞ યજ્ઞ છે,
 તેથી હિંદુશ્યાનને આર્વરેશ તરીકે મહાપુરુષે કહે છે પ્રતિજ્ઞાવન
 પાતકનુસંગેનું આર્વાર્ત મહાશ્યાન છે મહાધીર. કૃષ્ણ, રામ, ગૌતમ
 બુદ્ધ, મુનિશ્વર, દ્રોણાચાર્ય, બીષ્મપિતામહ, કનુકાંડર, મહા
 યેનચર, કવીર, હુગસીદાસ, હેમચંદ્ર અને તુકારામ, તીથકરો. મહા
 પુરુષે, મહાત્મા ગણાતા અનેકમહાપુરુષેની ચરણપુગવટે આર્વા
 વર્ત પવિત્ર થયો છે. "તેથી આર્યદેશની એક ચપટી પુગમાં પદ
 અનેક શુભ સાહિત્ય ગુણનું વાતાવાતુ સમાયુ છે, તેથીજ તે પાંચ
 જાય તો શું થયું જાણિત વિદ્યમાં સુવર્ણભૂમિ તરીકે ગણાય છે,
 આર્ય દેશ ગણાય છે." મહાનુશ્ચીયો પણ તેજ દેશને હર્ષ
 સમૃદ્ધિના, વૈભવના અને મહાનુ શક્ત્યની પ્રશ્નિતના વિચારો માત્ર
 તે એનેરી દેશમાં રહેવાને ઉત્સુક બની જાય છે. તેઓમાં કેટલાક તે
 આ દેશમાં જો જન્મ્યા હોત તો તેઓનું જીવન જાન્યસાની યા
 એવું માને છે. સ્વામીવિવેકાનંદ જેવાએએ અમેરીકામાં "આર્વાર્ત
 એક ચપટી પુગમાં જે સત્ત્વ રહ્યું છે તે જન્યદેશમાં નથી" એ
 જે કશું છે તે ખરેખર પ્રતિજ્ઞાપાતક પુરુષે, ભક્તો, ચેતીએ
 સલીએની ટેકની પવિત્રતા માટે છે.

વિવેકે સહુ વિચારીને, પ્રતિજ્ઞા ધારવી પડ્યાત;
 કરીને તું કરીશ ના કંઈ, મરણુ છે સર્વના માયે. ૫

વિવેચન—વિવેકથી વિચાર કરીને પ્રતિજ્ઞા કરવી એક
 વિવેક વિનાની પ્રતિજ્ઞાએ કરવામાં લાજને લઈને થઈ હાનિ પ્રાપ્ત
 થાય છે. જે કંઈ કરવું તે વિચારીને કરવું. જે કંઈ ભે.ભવું તે વિચારી
 ભે.ભવું. ને ને પ્રતિજ્ઞાએ કરવામાં આવતી દેશ તેમાં લાજ રો

પ્રતિષ્ઠા મળતી મરણ જાતો છે ત્યારે તે બીજાને મને ત્યાં જાય
 એ પણ તે મરણના રહેવાનો નથી જાણતો પ્રતિષ્ઠા પાતનમાં
 જવાં મૃત્યુ પામવું એ સર્વ મરણમાં એટલું મરણ છે " એક
 મરણનો સોને જાર " એ કહેવન થાક કરીને પ્રતિષ્ઠાપાતન માટે
 જવું તેજ સત્યજીવન માળી પ્રવર્તવું જોઈએ જે મનુષ્ય મરણ
 સમયે દરનો નથી તેજ પ્રતિષ્ઠાપાતન કરી શકે છે હાલમાં મુરોષ
 દેશમાં મહાભારત યુદ્ધમાં દુષ્ટ દેશવિનાયક પ્રતિષ્ઠાપાતનમાં તાબો
 મનુષ્યોના પ્રાણ હોમાય છે. ધોમકાવીપ્રમુખ ચેટક મામા કે જે
 વિશ્વાલા નગરીના રાજા હતા તેઓએ સત્રિધર્મરૂપ પ્રતિષ્ઠાપાતન કરવા
 માટે કે.જી.કે રાજાની સાથે બારવર્ષપર્યંત યુદ્ધ કર્યું હતું તેથી તેઓ
 પ્રતિષ્ઠાપાતન શુભથી જાણરહેલે જામર થયા છે. શ્રીવીરપ્રમુખા કયા
 યવોએ સારી રીતે મહીતમતોની દેવતાઓના ઉપસર્ગ થયા છતાં
 પણ પ્રતિષ્ઠાનો પાણી હતી, તેથી તેઓની શ્રીવીર પ્રમુખે પ્રથમ
 કરી હતી. તે વર્ષમાન દેશના વગેરે મન્યાના અવલોકનથી અવગ્રાધાય
 છે. આ વિશ્વમાં મરણ સમાન કોઈ દુઃખ નથી, તેને પણ અમૃત સમાન
 મહીને સતીએ પત્નીવતની પ્રતિષ્ઠાને પામે છે. તેઓને ચિતા એક
 પુષ્પની સમાન લાગે છે અને અગ્નિ પણ સુખર લાગે છે. પ્રતિષ્ઠાના
 ભંગ કરતાં મરણ કોઈ અપેક્ષાએ કરોડ મણું એક છે. માટે હે
 મનુષ્ય !!! તું મને તે જાતનો હોય, બાળ હોય, વૃદ્ધ હોય, વા યુવક
 હોય, નર હોય વા નારી હોય; પરંતુ તેને પ્રતિષ્ઠા જાળીકાર કરી હોય
 તેને મૃત્યુપર્યંત ત્હારે પાળવી જોઈએ. સર્વના માથે મરણ છે. આ
 વિશ્વમાં કોઈ શરીરથી સદા જામર રહેવાનો નથી તે પશ્ચાત્ત ત્હારે
 પ્રતિષ્ઠાપાતનમાં મૃત્યુ થાય તેથી શા માટે કરવું જોઈએ ? પ્રતિષ્ઠા
 પાતન કરતાં જેઓ મરે છે તેઓને અપસરાઓ વરે છે અને તેઓને
 આત્મા ઉચ્ચ શુદ્ધપ્રગતિમાન બને છે. જાતજેવ ઉપયુક્ત હુકાનો
 ભાગ્યે હૃદયમાં વિચારીને વિવેકપૂર્વક પ્રતિષ્ઠા કરી મૃત્યુપર્યંત
 પાળવી જોઈએ. પ્રતિષ્ઠાપાતન સમાન કોઈ તપશ્ચર્યા નથી, પ્રતિષ્ઠા-
 પાતન સમાન કોઈ સ્વાર્થત્યાગ નથી, પ્રતિષ્ઠાપાતન સમાન કોઈ

જીવન્તધર્મ નથી, અતએવ ગુરુગમપૂર્વક કોઈ જાતની પ્રતિજ્ઞા
 પ્રકટ કરવી અને પશ્ચાન્ તેને પ્રાણાંતે પણ પાળવી એજ ઉત્તમ સમ્ય
 મનુષ્યોનું કર્તવ્ય છે. ક્રાન્સનો વીર સેનાપતિ જ્યારે દેશના ઉદ્ધાર
 માટે લડવાને સૈનિકોના મહાન લશ્કરમાં જવા નિકળ્યો ત્યારે તેનું
 શરીર તૃજવા લાગ્યું, કંપ થયો, સ્વેદશી ભીંજાઈ ગયું, પરંતુ પ્રતિજ્ઞા
 પાલન શુભનું વીર્ય તેના આત્મપ્રેરીત શુભોવડે ઉછળી રહ્યું.
 રમે ગામા પ્રસરી રહ્યું હતું, બીફ્રએનો તે સેનાપતિ હતો.
 દેશમાં 'જેકન એફ આર્ડ' જેવી વીર યુવતીએનો જન્મ થયો
 દેશના સમગ્ર માટે આજ તે તૈયાર થયો હતો. સ્થૂળ શરી
 રેકે ને નેત્રિક બળને હડાવવા ઠેકઠો પ્રયત્ન
 નેત્રિક બળને હડાવવા સદા રહેવાનો છે એવું તે
 નેત્રિક બળને હડાવવા સદા રહેવાનો છે એવું તે
 નેત્રિક બળને હડાવવા સદા રહેવાનો છે એવું તે
 નેત્રિક બળને હડાવવા સદા રહેવાનો છે એવું તે

પરંતુ નૈતિકબળ એ એક
 અધિકારના વિચિત્ર ખા
 એ છે.
 નીચેની સંખ્યાનીને

શ્રીયેન્દ્રીનું પ્રતિજ્ઞાપાલન માટે આત્મત્યાગ.

શ્રીમદ્ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે શ્રીયેન્દ્રીના નામથી ઇતિહાસનું પ્રતિજ્ઞાપન કરનાર કેાઈ પણ અભાગ્યો હોય નહિ. શ્રીમદ્ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે શ્રીયેન્દ્રીને એવી એક સામાન્ય મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞા કરે. અનિશ્ચિત સમય સંયોગોમાં સ્વપ્રતિજ્ઞાને પાળવી એ કાંઈ સામાન્ય વાત નથી. શ્રીયેન્દ્રીએ સર્વ મનુષ્ય ઉભાવોનો અભિમાન દૂર કરી પ્રતિજ્ઞા આપ્યું. દેશનું નષ્ટ થઈ જાય તેના સ્વભૂત ઉદ્ધાર માટે; પદે પદે તેની હયાતીમાં પરિપક્વ શિષ્ટિ થયેલી નહોતી. એક વાર કટોકટી આવે, તો એક વખત દેશનું નાશ જાણક સુદ્ધાં માન આપે. શ્રીયેન્દ્રી તેની જીવન દૂર નથી ગયા હતા, તેજ શ્રીયેન્દ્રીને વખત શ્રીયેન્દ્રીને આપ્યું પડ્યું. જીવન પ્રતિજ્ઞાઓથી મુક્ત થઈ પરંતુ વીર પુરુષો તો પ્રાણોત્તે પશુ સ્વપ્રતિજ્ઞાને ઉઠાડતા નથી. શ્રીયેન્દ્રી જીવ હોયો વા વીર હોયો. તેના હૃદયમાં પ્રતિજ્ઞાની સાંકળ પડેલી હતી. તેથી જ વધુ સકોટ સહન કર્યા પછી તેણે શ્રીયેન્દ્રીને ઉદાર કર્યો. શ્રીયેન્દ્રીના હૃદયમાં આવ્યો કે, આપણા જેવો સામાન્ય મનુષ્ય શું રાત્રી કરે ? જો શ્રીયેન્દ્રીના સત્યાનાથ વાળ્યો. વીર પુરુષ સ્વભૂતનની પણ દરકાર કરતો નથી. તેણે એક વાર શ્રીમદ્ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને પોતાનું આપણ સાંભળવા કહ્યું પણ સાંભળે કોઈ પ્રતિજ્ઞા પાળતાં આ વીર પુરુષે સ્વયંદેહને ત્યાગ કર્યો.

પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે, જો તે કર ઉપાયોથી;
વિષયો પડે પહેલી, પછીથી સહુ ખરી જાવે.

વિવેચન—મનુષ્ય ત્હારા પ્રામાણ્યનો ખ્યાલ કરીને પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે ઉપાયોથી જો જો જો તે કર ! પ્રતિજ્ઞાવડે ત્હારું જીવન

વિવેચન—પ્રતિજ્ઞા કોને યોગ્ય છે તે જણાવવામાં આવે છે.
જીવને અને સંતને પ્રતિજ્ઞા યોગ્ય છે. બહાદુર-શૂના મુખથી પ્રતિજ્ઞાની
કાઠો પડે છે. બહાદુરના મુખે પ્રતિજ્ઞાના શબ્દો યોગ્ય રહે છે કાલ-
સન્ધ્ય મુખથી પ્રતિજ્ઞાના નીકળેલા શબ્દો યોગ્ય સામાન્ય. પીરની
કાઠો ખરેખર વીરના મુખે યોગ્ય છે. સિદ્ધના મુખથી સિદ્ધનું નીકળે
છે તેથી વનવર પશુઓ કંપે છે, તદ્દન પીરના મુખથી પ્રતિજ્ઞાના
શબ્દો નીકળે છે તેથી જન્ય મનુષ્યો અથવા અનિયમિત તે શબ્દોને
વધારી દે છે. ચિત્તાળ અને પ્રતાપશાસ્ત્રી બ્યારે સભામાં પ્રતિજ્ઞાની
વીરદાક્ષી ગર્ભાવ કરતા હતા ત્યારે સર્વ મનુષ્યોની સભા આજ
હાલી હતી. બહાદુર પીરની પ્રતિજ્ઞા ફરજવાને કેટલું પણ સફળ થઈ
થતું નથી. કાશીના નીકળેલા હંતુયાગ પાણી પેસવા નથી, તદ્દન પીર
મનુષ્યો પોતાની પ્રતિજ્ઞાનો કદાચિ ભંગ કરતા નથી. બહાદુરના હાલી-
હાલ સમ જોઈએ છે તે કદાચિ તેના મુખમાં પાણી પેસવા નથી.
પ્રતિજ્ઞાપાલકો ખરેખરા બહાદુર ગણાય છે. પ્રતિજ્ઞાપાલકોની બરા-
બરી કરવાને કેટલું સમર્થ થતું નથી. ગુરુજી નિવેદે છે કે—આપીને
પ્રતિજ્ઞા યોગ્ય છે, ન્યાય વિના પ્રતિજ્ઞાનું પાલન થઈ શકતું નથી,
અન્યથી મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞાનું ન્યાયત્વ જાણી શકતો નથી, જતલેવ
આપીને પ્રતિજ્ઞા યોગ્ય છે એવું જે ઉપર્યુક્ત પદમાં આલેખ્યું છે તે
વસ્તુવિત છે. જેઓ કર્મચોગીઓ થયા છે તેઓ પ્રતિજ્ઞાને નિષ્ક્રમ-
પણે પાલે છે. જતલેવ ચોગીને પ્રતિજ્ઞા યોગ્ય છે એવું જે પદમાં
આલેખ્યું છે તે વ્યથાતથ્ય છે. પીરને પ્રતિજ્ઞા યોગ્ય છે. જેનામાં
પ્રિય નથી એવા કલમ કાચર મનુષ્યોનું પ્રતિજ્ઞાપાલન કાર્ય નથી.
કાચર મનુષ્યોને માટે શીમણું નથી પરંતુ તેઓ પ્રતિજ્ઞા કરીને તેને
ભંગ કરે છે તેથી તેઓ કાચર છે એમ કુનિયા બાહી રહે છે. પીર
પુરોના સંકલ્પો પ્રતિજ્ઞા રૂપ છે. કાચરના સંકલ્પો જગમાં હોલ
પરપોટાઓની પેઢે સજીવ છે, જતલેવ પીર પુરુષને પ્રતિજ્ઞા યોગ્ય છે
એમ લખ્યું છે તે વ્યથાતથ્ય છે.

૨૪૫
 ૬૪૫૭ છે તે થયતમ્ય છે.
 કૃષ્ણગો સિંહની જેવી, પ્રતિજ્ઞા મૂરની તેવી;
 પ્રતિજ્ઞાનાં વચન ભૂદાં, પ્રતિજ્ઞાનાં હૃદય ભૂદાં. ૫૭

વિવેચન:—પ્રતિજ્ઞા કોને ચોક્કસ છે તે જણાવવામાં આવે છે. માનીને અને સંતને પ્રતિજ્ઞા ચોક્કસ છે. બહાદુર-શૂરાના મુખથી પ્રતિજ્ઞાની હાકો પડે છે. બહાદુરના મુખે પ્રતિજ્ઞાના શબ્દો ચોક્કસ શકે છે. કાય-રના મુખથી પ્રતિજ્ઞાના નીકળેલા શબ્દો ચોક્કસ શકતા નથી. વીરની હાકો ખરેખર વીરના મુખે ચોક્કસ છે. સિંહના મુખથી સિંહના નીકળે છે તેથી વનચર પશુઓ કંપે છે, તદ્વત્ વીરના મુખથી પ્રતિજ્ઞાના શબ્દો નીકળે છે તેથી અન્ય મનુષ્યો જ્યજ્યવાનિથી તે શબ્દોને વધાવી લે છે. શિવાજી અને પ્રતાપરાયણે જ્યારે સભામાં પ્રતિજ્ઞાની વીરહાકથી ગર્જાવ કરતા હતા ત્યારે સર્વ મનુષ્યોથી સભા ગાજી ડડતી હતી. બહાદુર વીરની પ્રતિજ્ઞા દેરવવાને કોઈ પણ શકિતમાન થતું નથી. હાથીના નીકળેલા ઇંતુચળ પાછા પેસતા નથી, તદ્વત્ વીર મનુષ્યો પોતાની પ્રતિજ્ઞાને કદાપિ ભંગ કરતા નથી. બહાદુરના ઇંતી-ઈંત સમ બેઠા છે તે કદાપિ તેના મુખમાં પાછા પેસતા નથી. પ્રતિજ્ઞાપાલકો ખરેખર બહાદુર ગણાય છે. પ્રતિજ્ઞાપાલકોની ભરા-ભરી કરવાને કોઈ સમર્થ થતું નથી. ગુરૂજી નિવેદે છે કે—ન્યાયીને પ્રતિજ્ઞા ચોક્કસ છે, ન્યાય વિના પ્રતિજ્ઞાનું પાલન થઈ શકતું નથી, અતઃજેવ ન્યાયી મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞાનું ન્યાયત્વ અવગ્રાહી શકે તે નથી, અતઃજેવ ન્યાયીને પ્રતિજ્ઞા ચોક્કસ છે એવું ને ઉપર્યુક્ત પદમાં આવેલું છે તે વસ્તુવિત છે. જેઓ કર્મચોગીઓ થયા છે તેઓ પ્રતિજ્ઞાને નિષ્કામ-પણે પાળે છે. અતઃજેવ ચોગીને પ્રતિજ્ઞા ચોક્કસ છે એવું ને પદમાં આવેલાયું છે તે થયાતથ્ય છે. ખીરને પ્રતિજ્ઞા ચોક્કસ છે. જેનામાં પેય નથી એવા કલ્પ કાયર મનુષ્યોનું પ્રતિજ્ઞાપાલન કાર્ય નથી. કાયર મનુષ્યોને માથે શીત્રકાં નથી પરંતુ તેઓ પ્રતિજ્ઞા કરીને તેનો ભંગ કરે છે તેથી તેઓ કાયર છે એમ કુનિયા બાણી શકે છે. ખીર પુરવોના સંકલ્પે પ્રતિજ્ઞા રૂપ છે. કાયરના સંકલ્પે જળમાં ઉઠેલ પરપોટાઓની જેમ હલકું છે, અતઃજેવ ખીર પુરવને પ્રતિજ્ઞા ચોક્કસ છે એમ લખ્યું છે તે થયાતથ્ય છે.

ફલગો સિંહની જેવી, પ્રતિજ્ઞા શૂરની તેવી;
પ્રતિજ્ઞાનાં વચન ભૂદાં, પ્રતિજ્ઞાનાં હૃદય ભૂદાં. ૫૭

થયો વિદ્વાન તથાપિ શું ? મળી પડવી તથાપિ શું ?
 વધી ઉમ્મર તથાપિ શું ? પ્રતિજ્ઞા ટેક ના ધાયો. ૫૮

વિવેચન:—અરે મનુષ્ય ! તું જ્યાંજો, ન્યાય, વ્યાકરણ,
 ઇતિહાસ, સંદિગ્ધા, મુશ્કેલી વિગેરે બધીને વિદ્વાન થયો. એ વખતે તું
 પ્રતિજ્ઞા ટેક-વચનને ધારણ કરતાં શિખ્યો નહિ તો તારા તબે શિશુ
 હિષ્ટ મુજ પછી જોમ જાય. ચાર વેદ, ઉપનિષદો, બાઈબલ, કુરાન, ગ્રંથ-
 શાસ્ત્રો, જ્ઞાનશાસ્ત્રો, ઝીના, રામાયણ, મહાભારત વિગેરે અનેક શાસ્ત્રો તું
 વાંચન, અભ્યાસ, અને ગોખણપદ્ધતિથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને કોઈ
 મોટો વિદ્વાન થાય પરંતુ સર્વ શાસ્ત્રોનો મુખ્ય પાઠ પ્રતિજ્ઞા પાઠન
 ગુણ ન મળે તો તેથી વાસ્તવિક રૂઝ પ્રાપ્ત થતું નથી. હૃદયમાં
 મુવર્ણ અક્ષરે ત્હારા કાર્યક્રમને આધારભૂત થવાને પ્રતિજ્ઞા ગુણને
 દેવરી રાખ. વેદીઆ ટેરની માફક ગોખ્યાથી કાંઈ કીર્તિની પ્રાપ્ત
 થતી નથી. શાસનવત્ જોક જ્યાંજોથી બીજી જ્યાંજો જ્યાર વહન
 કરવાથી શાસનને કાંઈ લાભ થતો નથી તદ્વત્ માનસિક શક્તિયોને
 ઘટાડનાર 'નિઃસાધક'શાથી કાંઈ લાભ થતો નથી, તે તું સારીરીતે
 સમજી શકે છે. માત્ર ખરેખર જો તું વિદ્વાન છે તો પ્રતિજ્ઞા પાઠવાને
 સદા તૈયાર રહે. પ્રતિજ્ઞાથી સ્વર્ગની કુંચીને મહણ કર. સ્વર્ગનાં
 દ્વાર ત્હારા હસ્તે ઉપાડવાં હોય તો પ્રતિજ્ઞાદેવીની પાસેથી શુભ આરા-
 ધન વટે તેની કુંચી પ્રાપ્ત કર.

પ્રતિજ્ઞાને ધારણ કરી સદા તેનું વહન કરવું જોઈએ. અનેક
 કવિજ્ઞાં યથા ગયા, તત્ત્વજ્ઞાનીઓ યથા ગયા, વિદ્વાનો યથા ગયા,
 શાસક ગાનાર ગરીબ ભરવાંક પણ યથા ગયા, કિંતુ જેઓએ પ્રતિ-
 જ્ઞાને ધારણ કરી હતી તેઓનાં કાર્યો અધુના પણ સંશોધનથી હયાત
 છે. અરે સદા વિદ્વાન ! ત્હારી વિચારસેલ્લિની બહાર તો નહિ હોય કે
 હબરો કવિજ્ઞાં, વિદ્વાનો, વીરો, બહાદુર યથા ગયા પરંતુ તેઓમાંથી જેઓ
 પ્રતિજ્ઞામદ થયા તેઓનાં નામો અમર રજાં નથી. પ્રતિજ્ઞાથી જો કાર્ય
 કરવામાં આવે છે તેથી તે વખતની સામાજિક સ્થિતિને તો લાભ થાય
 છે અને થવાનો, મનુષ્ય કશોટોવર્ધકથી અભ્યાસ કર્યા કરે, પરંતુ

તે હજાર દરજ્જે ઉત્તમ છે. પ્રતિજ્ઞાની ટેકજી આ સંસારમાં
કુની બેઠીને મુવણની બનાવે છે અને મુખમય સંસાર કરે છે. તે
નસિક રિયતિ મુધારે છે. નૈતિક બળનું સામાજ્ય ચારે તરફ
સ્થાપે છે. અન્યપ્રતિજ્ઞાની ટેકને પ્રાપ્ત કરવા તત્પર રહેવું લોઈએ.
મર વધવાથી અમર પદવી પ્રાપ્ત કર્યાથી કુલાઈ જવું નહિ.
સ્વસાર એ છે કે ઉંમર વધતાં અને પદવીઓ મળ્યાથી પ્રતિજ્ઞા-
પાઠનજીવનવિના આત્મોન્નતિ, દેહોન્નતિ, સંયોન્નતિ, વિશ્વોન્નતિ
અને ધર્મોન્નતિ થઈ શકતી નથી.

અન્યો રાજા તથાપિ શું? અન્યો વક્ત્રા તથાપિ શું?
અન્યો લેખક તથાપિ શું? વચન બોલી ફરી બાતાં. પદ
અન્યો સાધુ તથાપિ શું? અન્યો શિક્ષક તથાપિ શું?
મતી લક્ષ્મી તથાપિ શું? ફરીને કોણ તોડયા તો. ૧

વિવેચન:-હે જાણ!!! યવપિ તું પ્રતિજ્ઞાજાગરીને રાજાની
પદવીથી અવતે દોષ તોયે શું? શિક્ષાપિ તું વક્ત્રા લનીને લાખે
કરોયે મનુષ્યેને રાજ્યા તોયે શું? લેખક લનીને લાખે મનુષ્યોનાં
મન આકર્ષ્યાં દોષ તોયે શું? પ્રતિજ્ઞા કરીને ફરી ગયેલ વક્ત્રા
વા લેખક જનવાથી કંઈ સ્વાત્મચોજાની નૃદિ થતી નથી. ચક્રવર્તિ
રજ્ય દોષ તોપણ પ્રતિજ્ઞાથી અપ્પ યજ્ઞથી તેનું પ્રમાણ નષ્ટ થાય
છે. પ્રતિજ્ઞાપણકરુણ વિનાના રાજાઓની વસ્તુતઃ કોઈ એટલી પણ
શિમન નથી. સત્તા અવધી અવધું એટલાથી અવધનું પ્રયોજન
શકિતિ સિદ્ધ કરું નથી, પરંતુ પ્રતિજ્ઞાપણકરુણપ્રમાણકરુણથી સ્વસ્થ-
નની સ્વસ્થ સિદ્ધ થાય છે. વક્ત્રાની વા લેખાની વાથી પ્રાપ્ત કરવી
કહેવ છે પરંતુ પ્રતિજ્ઞાપણકરુણકરુણ પ્રતિ કરવી તે મંહા દુર્લભ છે.
પ્રતિજ્ઞાપણકરુણ અદિ કુલેનાં અવધેવટે રાજાને રાજ્યથી મુક્ત ત
વક્ત્રાઓમાં પ્રતિજ્ઞાપણકરુણ કુણ પ્રથમ લાખેમાં એક બેમાં દેવ છે.
લખે લેખોમાં પ્રથમ વિશ્વા લેખોમાં પ્રતિજ્ઞાપણકરુણ પ્રમાણકરુણ
દેવ છે. રાજાઓ રાજાઓમાં પ્રથમ અવધ રાજાઓમાં પ્રતિજ્ઞા પાઠન

પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કરીને સંપૂર્ણ દુનિયાને પણ લગાડવા માત્રથી કંઈ દેણ સાધુ તરીકે જતો નથી. પ્રતિજ્ઞાભંગ કરીને જીવનું તે જીવવા બદલાય છે. સાધુઓએ બનેલાં મુખી માન રહેવું અને કશું બોલવું તે મથાઈ બોલવું સાધુઓએ બોલ બોલીને, કોઈ કરીને કશું જાણ થવું નહિ. પ્રતિજ્ઞાપાલનગુણ વિનાના શિક્ષકો, ઈન્જિનિયરો, યોગીના જીવનની તથા વિદ્યાર્થીઓના જીવનની પ્રતિજ્ઞા સમય મર્યાદા નથી. ‘જ્યાં તેવા ભેટા અને વડ તેવા ટેટા’ જેવી કહેણી પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞાપાલકશિક્ષકોના શિષ્યો પ્રતિજ્ઞાપાલક બની શકે છે અને પ્રતિજ્ઞા જાણ શિક્ષકોના શિષ્યોમાં પણ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. પ્રતિજ્ઞાપાલનગુણવિનાનું શિક્ષણ તે શિક્ષણ તરીકે ગણાતું નથી. પ્રતિજ્ઞાપાલન ગુણવિનાના શિક્ષકોથી ખરી ઉચ્ચ કેળવણીની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી. લક્ષ્મીથી સદૃશકર્ય-જેન્ટલમેન-જનુ બનવાથી પણ કંઈ વળતું નથી. પ્રતિજ્ઞા કરીને જેઓ સ્વાર્થ, હોભ, ભય, દેશદિ હુકુંદોના તાલે થઈ આત્મજીવનરૂપ ગુણ જ્યોતિને કંઈકે લગાડે છે, તેઓ ભલે મુખી જેવા દેખાવ પરંતુ તે ખરેખરા મુખી અને વિશ્વસ્ય થઈ શકતા નથી. લક્ષ્મી, સત્તા, વિદ્યા અને મહત્તાની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે, પરંતુ પ્રતિજ્ઞાપાલનગુણની પ્રાપ્તિ થવી મહા હર્ષભ છે. જતજેવ લક્ષ્મી, સત્તા અને વિદ્યા કરતાં પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં સદા સ્વાર્થ કરવું ભેષભે.

થયો લોચોક લોચિયે શું ? મળ્યા ઇંડકાળ લોચિયે શું ?
પ્રતિજ્ઞા જાણ થવાથી, ફરે છે સર્વપર પાણી. ૬૧

વિવેચન—પદ્મી પદ્મીમાં વચન આપી બોલીને ફરી જન્મતા અને લક્ષ્મીના હોભે જનીતિસાગરપ્રવાહમાં તણાતા લક્ષ્મીપતિ, કૌટુંબિક પેઢિયા થવાનું લોચિયે શું ? જ્યાં કંઈ નહિ. સ્વાર્થવૃત્તિના પેડિયાઓને લક્ષ્મીથી પેડિયા કહેવામાં પુણ્યમતીઓ આત્મગ પડતો જાત્ર લે છે. પ્રતિજ્ઞા પાલન ગુણ વિના જન્મ-વચનથી જીવનના પેડિયાઓની અપ્રમાદિકતાથી વિચને વસ્તુતઃ કંઈ

વળે શું ! ચોલવાપોં વહુ, વળે શું ! ધર્મના દોલે;
વચન ચોલી પરી જાતાં, નહીં વિશ્વામ રહેવાનો. ૬૧

વળે શું ! વહુ વિચારોપોં, વળે શું ! મૂલ શાવનપોં;
પદો કચ્છો પરી જાતાં, નહીં કિમ્મત ટકાનાં રે. ૬૪

વચ્ચું શું ! શાનમાં પડતાં, વચ્ચું શું ! પંચમાં ઘેરે;
વચ્ચું શું ! મૂલક આંચકરે, વચન ચોલી પરી જાતાં. ૬૨

વિવેચન—પ્રતિજ્ઞા પાઠનશુભની પ્રાપ્તિ વિના મુખ્ય ૨૩
બન્યો તેથી શું ? તેમજ તુ પરીક્ષા બન્યો તેથી તેથી શું ? તેમજ
તેથી પ્રતિજ્ઞા રોક ન થાય શરીરે તો ત્યારે માનવને. જન્મ જાહેર
જાહેર નિમૂલ છે. પ્રતિજ્ઞા રોક થાયો વિના બહુ બેઠવાથી શુ વગર
નથી અને થઈને તેણે પણ પ્રતિજ્ઞા પાઠન કર્યા વિના જાહેર નથી
થઈ નથી તે મનુષ્ય ! ત્યારે હાલમાં નથી માનવ કે વચન
જોઈને શરીરમાં વિચરેલાં વિચરે રહેવાને નથી. પ્રતિજ્ઞા રોક
કર્યા વિના બહુ વિચારો કરવાથી પણ કંઈ વગર નથી, તેમ
પ્રતિજ્ઞા પાઠન વાચનથી પણ કંઈ વગર નથી. બહુ વિચરે કરીને
જાહેર થાય વચન કરીને પણ જો પ્રતિજ્ઞા પાઠી નહીં તો વચન બહુ
વિચારી અને મૂલ વચનની નિમૂલના થાય છે તે મનુષ્ય ! તુ જાણ
કે પ્રતિજ્ઞા અને શરીરે પ્રતિજ્ઞા પાઠી નહીં તો વચન બહુ
પાઠનથી નહીં પ્રાપ્ત કરીશ, અને જોઈને જોઈને શરીરમાં તે
તરીકે દુનિયામાં જોઈ શાની પ્રતિજ્ઞા પણ નથી બેઠા અને પ્રતિજ્ઞા
પાઠનથી વિના મનુષ્યની શાની પણ પ્રતિજ્ઞા રોકી નથી. જોઈ જણમાં
નહીં તેમાં અને નહીં પ્રતિજ્ઞા પાઠન થાય જોઈ પ્રતિજ્ઞા રોક મનુષ્યની
શરીરે પ્રતિજ્ઞા પાઠનથી વિના પ્રતિજ્ઞા પાઠી નહીં પ્રતિજ્ઞા પાઠી
કંઈ વગર નથી, તેમજ જોઈને શરીરમાં પ્રતિજ્ઞા પાઠી જાણે
વિચારો જોઈને જોઈને કંઈ વગર પણ કંઈ વગર નથી. પ્રતિજ્ઞા
શરીરે પ્રતિજ્ઞા પાઠનથી પણ કંઈ વગર નથી. પ્રતિજ્ઞા પાઠન
જોઈને શરીરે પ્રતિજ્ઞા પાઠી નહીં પ્રતિજ્ઞા પાઠી નહીં પ્રતિજ્ઞા પાઠી

જાણ્યો હતો ! જે મુમુક્ષુ શહેનશાહે રાજપુતોને ધર્મ જાણ કરી નીચતામાં દાણિવતાનો શુભ દર્શાવ્યો, તે શહેનશાહ કેટલો પ્રતિજ્ઞાદાર હતો તે સર્વને વિદિત છે રા.ધં, લં.પટ, અને મે.જ.એ.ખના હરકોણ સ્વધનોવડે રહેલા પ્રમાણે વર્તન કરના. બહિર્યા કોકનું કિત સમજાવનાર શહેનશાહે રાજપુતોની સ્ત્રીઓની મર્યાદા ઉપર એક વજત તરાપ મારી, રાજપુતકન્યાઓ સાથે લગ્ન કર્યા છતાં વિશ્વવાંછનાના ત્યાગનો દંભ રાખનાર નૃપતિ “પુયરોજ” ના ભાજ-રમાં કેવી ધુપી રીતે રાજપુત કન્યાઓના અને સ્ત્રીઓના મુખરવિહનું દંડન કરતો હતો તે વિશેષ પ્રકારે કથવાની જરૂર નથી. અજનાર જાણદનો ‘પુયરોજ’ નો ભજાર ભરવામાં શું હેતુ હતો ! તે હેતુ કેવી રીતે શરૂ થાયતો હતો તે સર્વ જણાવનાર દત્તિકાશ વાંચ્યાથી અલભ થયો. પરંતુ પ્રતિજ્ઞા જાણી કેવી સ્થિતિ થાય છે તેનું બ્યાન કરવાનો અમારો વિચાર છે. પ્રિય વાંચક ! જરા ધીમે ધીમે ઉતાવળે ત્યાં પહોંચી નહો. ચાલ દરની ઘટ્ટી જરૂર છે બહિર્યા ભપકામાં લગ્ન પડતા નથી. ચાલ દરની ઘટ્ટી જરૂર છે બહિર્યા ભપકામાં લગ્ન પડતા નથી. ચાલ દરની ઘટ્ટી જરૂર છે બહિર્યા ભપકામાં લગ્ન પડતા નથી. ચાલ દરની ઘટ્ટી જરૂર છે બહિર્યા ભપકામાં લગ્ન પડતા નથી.

અજનાર જાણદનો પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે પુયરોજના ભજારમાં જાવનાર સ્ત્રીઓનો ભાજ કુટીય નહિ. જ્યાં તેની પ્રતિજ્ઞાથી હિન્દુ રાજ્યો પેતાની રાણીઓને ત્યાં મોકલતા હતા.

મહારાજ સમ્રાટના દરબારમાં પૃથ્વીસિંહ નામનો સામંત હતો, તેની સ્ત્રી ઉપર પુયરોજના ભજારમાં પડે સંતાઈ રહેલા ભાવણ અજનારની દષ્ટિ પડી. પૃથ્વીરાજની સ્ત્રીને અનો અલગ કરવામાં આયો. વીરવત્ની મહારાણીની મર નિરાશતા લગી કોઈમાં જાગતા હીરા હીરાના પ્રકાશનો નેહર રાજ્ય નુપાને દ - ભજ કરતાં ભેરો, વીર બહુલ રસમળે. અવત કાળો એક જાનને કે જે સર્વ રાજપુતાણીઓ તે વખતમાં રાખતી હતી, તેને અગત્યની છાલી સરખો આંચો. અજનાર પ્રથમ તે ઉત્તરવંદી તે સ્વિચાઈને લાવા લાગ્યો, પરંતુ જ્યારે કાંઈ ન થતું ત્યારે તે ક્રમ

પ્રાપ્તિમાં પડ્યા છે. તેઓનું લક્ષ્યબિંદુ તો ધનનો સંચય કરવો અને પ્રામાણ્યનો ભંગ કરીને મોજશોખમાં મરણુવ રહેવું. ગમે તે રીત્યા ધન પ્રાપ્ત કરવું. આવી રીતે તો લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરવામાં આવે તો વચનના ભંગનો દોષ અવશ્ય આવ્યા વિના રહેતો નથી. જ્યાં કરોડોની સંખ્યામાં સ્વભાવી, એકદેશીય મનુષ્યો ત્રણ ત્રણ દિવસના જાતરે પણ રોટલાનો ટુકડો પ્રાપ્ત કરતા નથી ત્યાં લાખો મનુષ્યો સ્વમોજશોખમાં, વેસ્થા-એન્ડ મહેલોમાં, ગાન્ધારીઓના નાચ ઉપર હીદા યાય છે. નહિ આરોગ્ય યોગ્ય પદાર્થોનું સેવન કરે છે; એટલુંજ નહિ પરંતુ બહેર-રુઝોના માચડા ઉપર સ્વધનની બડાઈમાં તણાતા દેશોદારના ચેડા લાંબા વાનરપુચ્છવત્ ભાષણોની ભવાઈઓમાં તાળીઓના ગડગડાટ અવજન કરવાને માચડા જગર પુલમીટ ઉપર આવી સ્વભાવુ-જનિનાં ભાષણો આપે છે, એ કેટલું ચોચનીય છે? સર્વ જાણે છે કે જાડ દીપાંચિ કેટલાં વચનનો ભંગ કરીને ધન પ્રાપ્ત કર્યું છે અને દેવી રીને તેવા ધનનો વ્યય કરે છે. જહા! હિંદુસ્થાનમાં જ્યાં મુખી જવા હજારો મનુષ્યો વસે છે ત્યાં મુખી કોઇ પણ રીતે અધિક વાચન ઉત્પત્તિનું બિંદુ પણ દેખાય તે આકાશપુમુખવત્ છે. જ્યારે મુખી હા ઉપરાંત અત્યંત દેશન વધી ત્યારે આધુનિક વિચાર દે મુખી નેની દેસનની સ્થિતિમાંથી હોઠોને બાજત થયો. દેસનની સ્થિતિમાંથી આપવાનો સમય આવ્યો. વસ્તુસ્થિતિ આવા કેટલાંક કેટલાં પણ આધુનિક અર્થદાતા ઈંગ્લીશ ભાષાની દેસનની મુરનેનું લક્ષ્યબિંદુ મોજશોખ, મિલ્લોજન, સ્વર્ણ, દેશોદારની સ્થિતિ, એટલામાં સમાવજી માલમ પડે છે. પદ્મની પધારીના એક ખુલાખાં વિચારો દે દેસનની ધન પ્રાપ્ત કર્યું છે. અનેક તિરા ભંગકોએ દેસનની જાડિ આપી છે. આવા કેટલાક વચન ભંગી દેસનની રીતો દિવિજીનું પ્રામાણ્ય સ્વીકારતા નથી અને દેસનની ત્યારે હિંદુસ્થાનની ઉત્પત્તિને માટે બરડા મારે છે કે કેટલી દુર્લભતા જ્ઞાન કરાવે છે? પ્રિય વચન: નમ્ર નમ્ર

[illegible]

પ્રતિજ્ઞા, સંયમવચન પ્રતિજ્ઞા, વ્રતપ્રતિજ્ઞા, મેનસા સંયમ
 પ્રતિજ્ઞા, આધ્યાત્મિક પ્રતિજ્ઞા, જા.છ પ્રતિજ્ઞા, સયમ પ્રતિજ્ઞા, મેન
 પ્રતિજ્ઞા, વન પ્રતિજ્ઞા, જનવ પ્રતિજ્ઞા, મુલેશવાલે પ્રતિજ્ઞા, કુલેશવાલે
 પ્રતિજ્ઞા, કવન પ્રતિજ્ઞા, લેખન પ્રતિજ્ઞા, દેવોદારક પ્રતિજ્ઞા, ધને દારક
 પ્રતિજ્ઞા, સંયમકરક પ્રતિજ્ઞા, મધ્યસ્થ પ્રતિજ્ઞા, ન્યાયી પ્રતિજ્ઞા,
 અન્યાયી પ્રતિજ્ઞા, આદેવ પ્રતિજ્ઞા, હેવ પ્રતિજ્ઞા, અન્યાયકરક પ્ર
 તિજ્ઞા, સંવરકારક પ્રતિજ્ઞા, વચનકારક પ્રતિજ્ઞા, ઇષ્ટાંશી પ્રતિજ્ઞા, મુલેશ
 વાલે, ધર્મ આદેશક પ્રતિજ્ઞા, ઉચ્ચ પ્રતિજ્ઞા, નીચ પ્રતિજ્ઞા, સરકારક
 પ્રતિજ્ઞા, વિષમજાતે પ્રતિજ્ઞા, દ્રવ્ય, સેત્ર, કાલ, જીવથી સર્વ પ્રકારે
 ઉચ્ચનિકારક પ્રતિજ્ઞા ઇત્યાદિ શુભશુભ અનેક પ્રકારની પ્રતિજ્ઞાઓ
 હજારખૂંટ સારૂ સમજવું બેઠલે અને પદ્ય, વચન, લાલ, સુખ, શ્રમ, ધર્મ,
 પ્રતિજ્ઞાઓ વિચાર કરીને પ્રતિજ્ઞાઓ કરવી બેઠલે જે કાલે જે આદેશથી સ્વભાવ, કુલ જાત, ધર્મજાત, દેશ-
 જાત, સમાજજાત, વિશ્વજાત, સુખ, તથા આતે આદેશની પ્રાપ્તિ થતી
 હેવ તેવી પ્રતિજ્ઞાઓને આદેશી બેઠલે. અશુભ, અધર્મ, પાપકારક,
 હનિતારક પ્રતિજ્ઞાઓ કરી હેવ તો તેઓનો ત્યાગ કરવો બેઠલે અશુભ
 પ્રતિજ્ઞાઓ કરવી નહિ અને કરી હેવ તે તેનો ત્યાગ કરવો સ્વપરની
 હ નિ થતી નથી. પ્રતિજ્ઞા વિરોધક અશુભ પ્રતિજ્ઞાઓના ત્યાગથી ધર્મ
 છે પણ અધર્મ નથી લેંધી સર્વ પ્રકારની શુભ પ્રતિજ્ઞા થતી હોય
 અને અવિરોધક શુભ જાતે થતું હોય તો તે પ્રતિજ્ઞાને શુભમાં
 ગણી તેને આદર કરવો અને તેમાં પ્રજ્ઞાપણ કરવામાં પાછા દેવું
 નહિ. નંદીર અને ધીર જાતે સમયના રૂપે થઈ પ્રતિજ્ઞાને કરવી
 અને પદ્ય પાઠવામાં પ્રજ્ઞાપણ કરવું નંદીર મનુષ્યોની પ્રતિ-
 જ્ઞાઓ ત્વરિતપૂર્ણ થાય છે. મનુષ્યોની પ્રતિજ્ઞાઓ જ્યારે
 થઈ તેમાં અનેક વિધો ઉપસ્થિત થાય છે. નંદીર મનુષ્યો પ્રતિજ્ઞા
 પાઠનાં મુદ્દિતપૂર્વક પ્રવર્તે છે અને ધર્મથી અનેક પરિણામો, વિજે
 વેંદ. સમર્થ બને છે. જાતે નંદીર, ધીર, જાતની લાચરતા
 પ્રાપ્ત કરીને શુભ ચે.અ પ્રતિજ્ઞાઓ કરવી બેઠલે. દુનિયાના અને
 વિષયોની લાલસાઓ, વૃદ્ધાઓ, વાસનાઓને પણ તને કહી

